

Vliv alkoholismu na kriminalitu s hlediska její prevence

(K historii a kriminografii nebezpečných projevů alkoholismu)*

ALFRĚD KUDLÍK

ČÁST PRVNÍ

VÝZNAM BOJE SE SPOLEČENSKY ŠKODLIVÝMI PROJEVY ALKOHOLISMU A TENDENCE JEHO VÝVOJE

I. NÁSLEDKY ALKOHOLISMU

Alkoholismus způsobuje velké škody nejen jednotlivci, neboť je zdrojem jeho fyzického, psychického, hospodářského i společenského úpadku, ale i jeho rodině, mládeži, společnosti.

Nadměrné, nepřiměřené požívání alkoholu vede k chorobám, zejména duševním, které jsou tu dvakrát až čtyřikrát častější než u nepijáků, i k menší odolnosti vůči nim a k růstu úmrtnosti. Údaje francouzské literatury hovoří o zkracování věku alkoholika v průměru až o třináct let, k obdobným poznatkům, tj. že alkoholik se dožívá přibližně o 1/5 nižšího věku, se dospělo i u nás.¹⁾ Alkoholismus vede výrazně k sebevraždám, které jsou tu desetkrát častější ve srovnání s celkovým výskytem sebevražd.²⁾

*) Upravený a doplněný výtah z první části kandidátské práce autora *Vliv alkoholismu na kriminalitu z hlediska její prevence* z roku 1964, jež se pokouší o určitou syntézu některých základních kriminologických, především statistických, etiologických a preventivních otázek. Část první podává vymezení, historii a kriminografii (popis) nebezpečných projevů alkoholismu v realitě i odraz těchto jevů v zákoně. Z toho vychází chystaná část druhá (etiologická a preventivní), zahrnující též řešení základních otázek trestně právní prevence.

Za cenné připomínky k elaborátům děkuji zejména členům katedry trestního práva PF UK v Praze prof. dr. V. Solnařovi, DrSc., † doc. dr. B. Vybíralovi, CSc., doc. dr. J. Nezkusilovi, CSc., doc. dr. O. Novotnému, CSc., doc. dr. A. Růžkovi, CSc., a dále MUDr. J. Skála, CSc., doc. PhDr. J. Cveklvi, CSc.

¹⁾ Skála, *Až na dno*, SZN, 1960, str. 40. V roce 1954 např. ve Francii zemřelo 18 000 osob na otravu alkoholem nebo alkoholickou jaterní cirrhosou. U nás v letech 1955–1967 zemřelo na cirrhosou 9852 mužů a 6333 žen; u mužů nastává v průběhu těchto let zvýšení asi o třetinu ze 490 případů v roce 1955 na 753 v roce 1960 (u žen ze 346 na 481).

²⁾ Skála, *Alkoholismus*, str. 47. Sebevraždy zaujímají první místo v úmrtnosti alkoholiků (27 %). Ze sebevrahů ve věku 30–50 let spáchá u nás každý šestý sebevraždu v souvislosti s alkoholem (DS k protialkohol. zák.).

Alkohol citelně oslabuje nervovou soustavu, zejména při delším požívání; u mnohých, hlavně chronických pijáků, vede k mravní zpustlosti, hrubosti, sexuální nevázanosti, nedostatku smyslu pro odpovědnost apod. Podílí se výrazně i na šíření pohlavních chorob.³⁾ Má patrně též jisté důsledky pro degradaci osobnosti, pro degeneraci potomstva a zvýšenou jeho kriminalitu (zejména recidivu, prostituci a kriminalitu s tím spjatou)⁴⁾ a vůbec neblaze působí na populaci a její zdravý růst. Rozvrací základní společenskou buňku — rodinu (u nás nejméně každé desáté manželství je rozvedeno z důvodu alkoholismu)⁵⁾ a těžce deformuje výchovu a celý vývoj mládeže (např. ovlivňuje její mravní narušenost zejména v rodinách pijáků, sdružuje nebezpečné party pijáků apod.).

Alkoholismus brzdí socialistickou výstavbu, značně ovlivňuje pracovní neschopnost;⁶⁾ snižuje někdy i výrazně produktivitu práce (zejména u bulačů-alkoholiků), pracovní disciplínu, výkonnost i kvalifikaci pracovníka a poškozuje ho tak i po finanční stránce. Stoupá též riziko úrazovosti a úrazovost sama,⁷⁾ zejména v podmínkách dnešní vyspělé techniky v průmyslu a v dopravě,⁸⁾ vyžadující plnou pozornost, přesnost a jasnou mysl.

Hospodářské, finanční, zdravotnické aj. výdaje a škody spjaté s bojem proti alkoholismu nelze ani vyčíslit. Alkoholismus má však i výrazně

³⁾ Brněnská poradna pro pohlavní choroby např. zjistila, že během šesti let z 1200 pohlavních nakažení u 922 (76,8 %) došlo k tomu pod vlivem alkoholu (srov. cit. Skála, str. 47).

⁴⁾ Z literatury je známa historie rodiny Ady Jurkeovy (šetření dr. Pellmana), z níž je patrné, co stojí společnost jeden alkoholik a jeho potomstvo; tato žena, oddaná pití alkoholu, zlodějství a tuláctví, se narodila roku 1740. Ze 709 zjištěných jejích potomků bylo 106 nemanželských, 140 žebráků, 64 živých veřejnou dobročinností, 81 prostitutek, 75 zločinců, z nich 7 vrahů. Škody jimi způsobené jdou do desítek miliónů Kčs. Většina autorů však negativní biologické (dědičné) vlivy alkoholismu popírá a zdůrazňuje spíše jeho sociálně škodlivé důsledky (blíže: *Vybrané kriminologické texty V* — statě o alkoholismu — v tisku a cit. Skála, str. 80 a násl.).

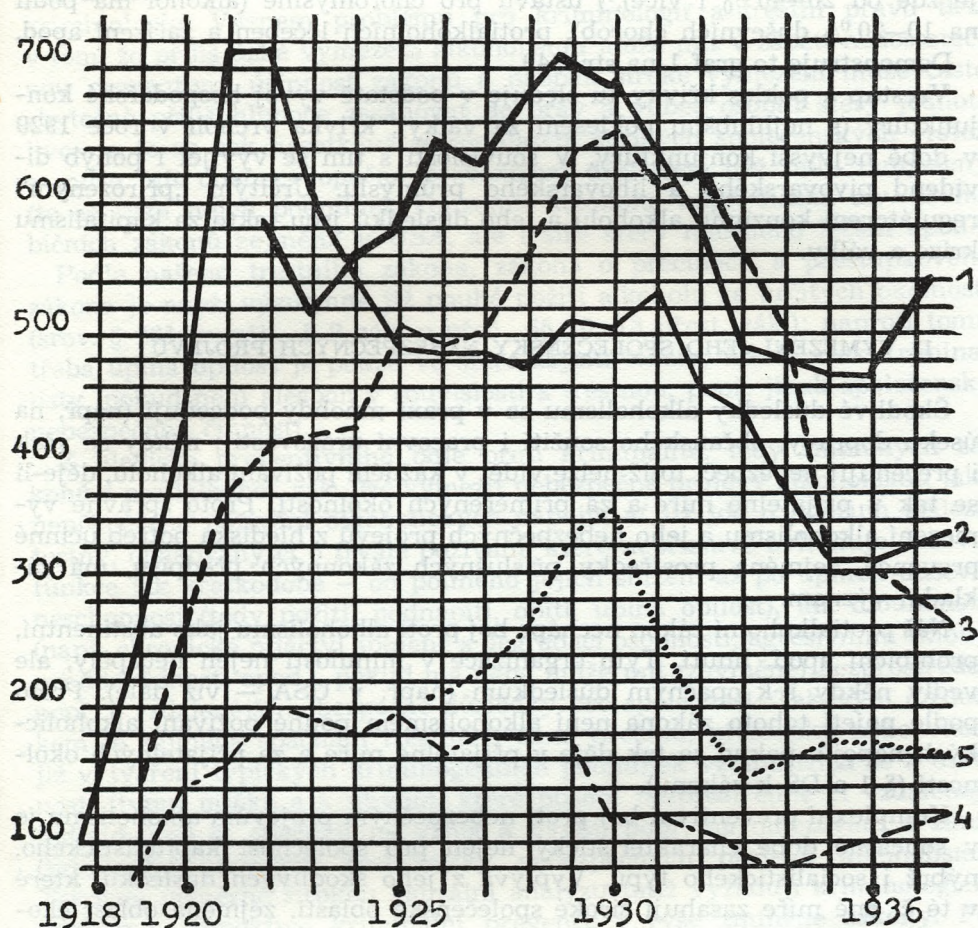
⁵⁾ Podíl alkoholu jako příčiny rozvodu vzrůstal ze 4,1 % v roce 1950 na 8,5 % v roce 1953 a na 11 % v roce 1955. Z 15 878 rozvodů v roce 1958 (16 631 v roce 1961) bylo 2278 (2194 v roce 1961) odůvodněno alkoholismem, tj. již každý sedmý rozvod (srov. též DS k protialkohol. zákonu).

⁶⁾ Ve dvou pražských závodech se v roce 1963 srovnávala pracovní neschopnost 60 pracovníků evidovaných v protialkoholní poradně se stejným počtem nealkoholiků stejného věku a povolání; v první skupině činila absence za sledovaný rok 1884 dny, ve druhé jen 863 (RP z 16. 3. 1963).

⁷⁾ Již při 1 promile alkoholu v krvi je riziko úrazu ve výrobě 4–6krát větší než u střízlivých. V jednom našem závodě se dělal rozbor krve 77 zraněným; jen 27 (35 %) mělo normální hodnoty alkoholu v krvi a pouze 3 přes jedno promile, u zbývajících 45 došlo ke zranění při hodnotách do 1 promile, tj. dvakrát častěji než u střízlivých pracovníků (Skála, *Až na dno*, str. 28). Proávka tzv. horkého provozu na Kladně (ŽÚPS — Zpravodaj ústředního protialkoholního sboru z 12. 2. 1960) ukázala, že až dvě třetiny úrazů bylo ovlivněno alkoholickým opojením.

⁸⁾ Také v kapitalistických zemích bylo šetřením prokázáno, že mezi pijáky je třikrát více pracovních úrazů než mezi abstinenty a že ze tří úrazů jsou téměř dva způsobeny požíváním alkoholu (ze zprávy A. Bernarda, *Vědecké studie o alkoholismu v průmyslu*, Ženeva 1956). Ještě závažnější je ovlivnění alkoholem při provozu motorových vozidel — viz dále.

negativní vliv na kulturní rozvoj jednotlivce, brání opilci i jiným osobám v kulturním vyžití a odpočinku (výtržnosti v hostincích, na ulicích, v bytech, obtěžování občanů) a ohrožuje veřejný klid a pořádek a soužití občanů vůbec.

Graf č. 1

Celková spotřeba lihových nápojů (v 100 hl absolutního lihu) a následky alkoholismu: kriminalita, choromyslnost a úmrtnost z alkoholismu v českých zemích v letech 1918–1937 (v počtu postižených)

Vysvětlivky:

- 1 ————— spotřeba alkoholu
- 2 ————— kriminalita (úplná opilost podle § 523 tr. zák. z roku 1850)
- 3 - - - - - choromyslnost z alkoholu
- 4 úmrtnost
- 5 růst dividend pivovarského průmyslu v %

Takový je stručný — v hlavních rysech mnohokrát již v literatuře popsáný — výčet škodlivých důsledků alkoholismu. Kriminalistu však především zajímá fakt, že alkoholismus silně ovlivňuje kriminalitu, a zejména též kriminální recidivu. Je zdrojem mnoha zaviněných pracovních úrazů a dopravních nehod. Významně tak přispívá k naplňování věznic (údaje z různých dob a pramenů uvádějí, že podíl alkoholizovaných osob je zde od 20–40 % i více),⁹⁾ ústavů pro choromyslné (alkohol má podíl na 10–20 % duševních chorob), protialkoholních léčen a zařízení apod.

Demonstruje to graf 1 na str. 249.

Vzestup a pokles křivky tu sleduje v podstatě vývoj hospodářské konjunktury (s nejhlubším poklesem za války), křivka vrcholí v roce 1929 v době nejvyšší konjunktury. V souvislosti s tím se vyvíjel i pohyb dividend pivovarského a lihovarského průmyslu. Určitým „přirozeným“ regulátorem konzumu alkoholu a jeho důsledků jsou takto za kapitalismu krize a války.

II. VYMEZENÍ JEHO SPOLEČENSKY NEBEZPEČNÝCH PROJEVŮ

Škodlivé důsledky alkoholismu se v praxi mnohdy podceňují (např. na úseku dopravy, občanského soužití i pracovní úrazovosti); někdy se však i přeceňují: nebezpečí totiž nelze vidět v každém požívání alkoholu, děje-li se tak v přijatelné míře a za přiměřených okolností. Proto správné vymezení alkoholismu a jeho nebezpečných projevů z hlediska potřeb účinné prevence, zejména prostředky příslušných zákonných předpisů, má základní význam.

Náš protialkoholní zákon nechápe boj proti alkoholismu jako abstinenci, prohibiční apod. hnutí. Tyto organizace v minulosti nejen neuspěly, ale vedly někdy i k opačným důsledkům (např. v USA — viz dále). Proto podle pojetí tohoto zákona není alkoholismem pouhé požívání alkoholických nápojů, pokud se tak děje v přijatelné míře a za přijatelných okolností (§ 1 a DS k zákonu).

Komplexní preventivní boj proti nebezpečným projevům alkoholismu je v současné době charakteristický nejen pro společnost kapitalistického, nýbrž i socialistického typu. Vyplývá z jeho škodlivých důsledků, které v té či oné míře zasahují široké společenské oblasti, zejména oblast ekonomickou, sociální, kulturní, rodinnou, zdravotní a veřejné hygieny vůbec, oblast mravní a konečně výrazně i oblast kriminality a celého úseku soudnictví, a to nejen trestního, nýbrž zejména též správního, pracovního, občanského, rodinného.

Na každém z těchto úseků boje proti alkoholismu mají ovšem význam určitá specifická hlediska. Z celkového souboru škodlivých účinků alkoholismu, tělesných, duševních, mravních, hmotných, rodinných, společenských, zajímá např. zdravotníka a sociálního pracovníka hlavně jeho

⁹⁾ Již pro minulé století srov. Baer, *Der Alkoholismus*, Berlin 1878, str. 348.

zdravotní, popř. sociální důsledky, ekonoma zejména vztah k produktivitě práce, popř. k pracovní úrazovosti, kriminalistu především hledisko jeho společenské nebezpečnosti, zejména vztah užívání alkoholu ke kriminalitě.¹⁰⁾

Právní vymezení není proto nutně totožné s vymezením medicínským, je obvykle širší. Také vymezení alkoholismu v jiné oblasti, např. správního práva, není identické s vymezením pro potřeby trestního práva, respektive kriminologie. Význam problému pro kriminologii a trestní právo tkví v tom, že příliš úzké vymezení alkoholismu může mít v zápětí nedostatečnou preventivní účinnost zákonů a naopak široké vymezení může často zbytečně příliš hluboce zasahovat do práv a vůbec osobní sféry jednotlivce; a to se pak nesetkává se souhlasem širokých společenských vrstev a může mít dokonce opačné preventivní důsledky, než byly zamýšleny (to se týká nejen podmínek konzumu alkoholu, např. fiaska tzv. prohibičních zákonů zejména v USA, ale i širší sféry nuceného léčení apod.).

Podle našeho trestního zákona, zákona o přečinech a přestupkového zákona je např. významné již pouhé požití alkoholu za určitých okolností (srov. § 201 tr. zák., § 9 zák. o přeč., §§ 10, 13 přest. zák.); naproti tomu třeba úplná opilost je pouze ve sféře zájmu lékaře, nikoli však kriminalisty, pokud není alespoň v souvislosti s trestnou, popř. jinak společensky nebezpečnou činností.

Z hlediska preventivního boje proti kriminalitě, tedy zmíněných zákonů a protialkohol. zák., lze vymezit nebezpečné projevy alkoholismu jako nepřiměřené požívání alkoholických nápojů, ať už jde o konzum příležitostný, opakovaný či o trvalé požívání, které nepříznivě ovlivňuje duševní funkce jak krátkodobě — od pouhého jejich snížení až po úplnou duševní neschopnost (tedy požití, podnapití, opití, úplná opilost), tak dlouhodobě (např. chronické pijáctví spojené s degradací osobnosti, agresivními sklony, neodpovědností apod.), pokud má nebo může mít (zaviněné) bezprostřední, popř. i vzdálenější nebezpečné důsledky pro společnost. Takovým důsledkem je zejména spáchání trestného činu, přečinu, přestupku nebo vůbec již vytváření typických kriminogenních podmínek vztahujících se k osobnosti (typu) pijáka a k vlivům, které působí bezprostředně či vzdáleněji, individuálně či obecněji na vznik a vývoj, popř. na omezování a zánik (kriminální prevenci) společensky nebezpečných projevů alkoholismu. Takovou poměrně širokou kauzální analýzu totiž vyžadují kriminologické výzkumy, respektive kriminální prevence i výše zmíněné zákony. Potvrzuje to i historie boje s nebezpečnými projevy alkoholismu.

¹⁰⁾ Známý odborník prof. Jellinek upozorňuje na složitost definice alkoholismu, na neustálenost a nejednotnost terminologie. Vychází z koncepce alkoholismu jako nemoci (medicínský aspekt), avšak zabývá se touto problematikou z mnoha aspektů. Je nepochybné, že poznatky o alkoholismu získané různými vědními disciplínami — včetně kriminologie a trestního práva — se zde musí navzájem doplňovat. (K přehledu formulací alkoholismu srov. Skála, *Alkoholismus*, kap. I, a Kajlich, *Protialkoholický obzor* č. 3, 1967, str. 78–84.)

III. K TENDENCÍM VÝVOJE NEBEZPEČNÝCH PROJEVŮ ALKOHOLISMU V KAPITALISTICKÝCH STÁTECH

1. Růst alkoholismu a jeho nebezpečných důsledků včetně kriminality v podmínkách kapitalistické společnosti lze — jak se domníváme a jak o tom existují četné doklady i v krásné literatuře — typicky spojit zejména:

a) zprvu s masovou *expropriací* drobných vlastníků půdy a změnou jejich postavení v námezdní síly, které si jen těžce zvykají kruté disciplíně námezdní práce; zde jsou kořeny trestně právní problematiky postihu žebračství, tuláctví, prostituce výrazně spjatých s alkoholismem;

b) později pak s hospodářskou *expanzí* a kolonizací málo vyvinutých zemí, do nichž se pronikalo nejen mečem a křížem, ale i kořalkou (problematika nebezpečných projevů alkoholismu v tzv. rozvojových zemích Latinské Ameriky, ale i Asie, Afriky);

c) dále s hospodářským *úpadkem*, s nezaměstnaností a s jejími průvodními jevy — nejistou budoucností pracujících a jejich rodin, důsledky válek a poválečných období, lidskou degradací jedinců — parazitních a kriminálních živlů; zvláště některé kriminogenní projevy tuláctví, chronického alkoholismu spjatého s příživnickým způsobem života jsou charakteristické pro určité oblasti velkoměst, tak např. i dnes závažný problém tuláctví a alkoholismu na pobřeží Seiny v Paříži, u nás dříve některé formy trampingu;

d) a konečně také s hospodářským *rozmachem*, se zlepšováním hospodářské situace pracujících v dobách konjunktury; pro tzv. kriminalitu z blahobytu je např. charakteristický vzestup některých nebezpečných projevů alkoholismu především u mladší generace, působí-li zde např. i přemíra negativního vlivu v tisku, filmu, televizi, resp. nedostatek pozitivního působení. Podstata této kriminality tkví však spíše v růstu konfliktů člověka se zkomercionalizovanými a ztechnizovanými vztahy, významujícími se ztrátami některých lidských hodnot a jistot a s vystupňovanou touhou uspokojovat materiální potřeby. To vše pak plodí odcizení dokonce i v nejdůležitějším mikrostrukturálním článku — v rodině a je to patrně též jedním z nejdůležitějších zdrojů růstu alkoholismu a kriminality s tím spjaté.

Okruh boje s kriminalitou ovlivněnou alkoholismem vykazuje tedy v různých etapách vývoje kapitalistické společnosti některé pro ni charakteristické rysy. Typickým palčivým problémem zejména pro předimperialistické období byl alkoholismus v souvislosti s *tuláctvím, žebrotou a prostitucí*.¹¹⁾

V Německu uvádí již Baer v minulém století výsledky svého dlouho-

¹¹⁾ Cit. Baer, str. 317 n.; u nás Adámek (*Kořalečný mor*, Roudnice 1884) píše: „Zákon proti tuláctví z roku 1873 neměl kýženého výsledku, tuláků přibývá, počet osob stíhaných podle tohoto zákona se množí. Co platno, že podle § 13 tohoto zákona může být tulák k práci v robotárnách donucován, když např. v roce 1880 v Čechách zatknuto 18 000 tuláků a máme pouze dvě robotárny“ (str. 33).

letého průzkumu více než 100 věznic s více než 30 000 mužských vězňů; u 43,5 % byla trestná činnost přímo či nepřímo spojena s alkoholem, z toho 23,5 % bylo pravidelných či chronických pijáků. Ze 2796 žen se 18,1 % přímo či nepřímo provinilo pod vlivem alkoholu (objasnění tohoto i podle dnešních měřítek vysokého čísla třeba hledat v tehdy rozšířené prostituci, jakož i ve vysilující, špatně placené továrenské práci žen). U poloviny mužského osazenstva věznic šlo o žebráctví a tuláctví spolu s trestnými činy násilné povahy, o odpor orgánům státní moci, o krádeže, poškozování věcí, sexuální delikty, žhářství i vraždy.¹²⁾

Vedle typicky méně závažné kriminality na úseku občanského soužití (výtržnosti, drobné násilnosti, zejména rvačky, drobné poškozování majetku, urážky, rušení veřejného klidu a pořádku apod.) bývají s alkoholismem spojeny i velmi závažné formy kriminality, jako vraždy, těžká zranění, sexuální delikty apod.

Ve Francii např. nachází dr. Peeters mezi odsouzenými u trestných činů proti cti v průměru 46 %, u vražd 63 %, u sexuálních deliktů 60 %, u různých násilností dokonce 74 % pravidelných pijáků alkoholu z celkového počtu odsouzených či stíhaných.¹³⁾

Později s rozvojem techniky vyvstal dále typický problém závažné trestné činnosti (zejména případy usmrcení a těžkých zranění) pod vlivem alkoholu v dopravě a v průmyslu; a tento problém se stává stále palčivějším v celosvětové perspektivě.

Podle odhadu je v silniční dopravě ročně v celém světě přes 2 a půl miliónu zraněných a devadesát tisíc mrtvých. Značný podíl (nejméně 10–20 %) má na tom alkohol.

Příkladem rozšířenosti alkoholismu a nejtěžších důsledků, které společnosti přináší, jsou USA. Nad jiné charakteristický je zde vztah mezi ekonomikou, alkoholismem a rozvojem zločineckého gangsterismu: zavedení prohibice a pašování alkoholu vzniklé v důsledku toho položilo hospodářský základ pro USA typickým zločineckým organizacím. A naopak pozdější zrušení neosvědčivší se prohibice (v roce 1931) gangsterské tlupy jenom dále hospodářsky posílilo, neboť měly již v rukou monopol obchodu s alkoholem i výnosné noční podniky. Zločinnost takto plodí novou zločinnost a alkohol k tomu vydatně pomáhá. Gangsterismus pak v současné době široce uplatňuje výrazně svůj negativní vliv i na hospodářský a politický život země (lámání stávek, ovlivňování voleb atp.). Konzum alkoholu se tu odhaduje na devět miliard dolarů ročně (z toho tři miliardy získává vláda na poplatcích.¹⁴⁾ 60 miliónů osob pije alkoholické nápoje ve větší míře, je zde na 3 800 000 alkoholiků, z nich kolem 3 miliónů pijáků chorobných.¹⁵⁾ Mezi pijáky je kolem 600 000 žen.¹⁶⁾ Kolem 2 850 000 americké

¹²⁾ Cit. Baer, str. 34 n.

¹³⁾ De Greef, *Introduction a la criminologie*, Brusel 1937, str. 200.

¹⁴⁾ R. Caldwell, *Criminology*, New York 1956, str. 34 n.

¹⁵⁾ Barnes, Teeters, *New Horizont in Criminology*, 1962, str. 92; Skála, *Až na dno* (str. 105), uvádí dnešní odhad na pět miliónů.

¹⁶⁾ *Social Work*, New York 1954, str. 43.

mládeže má sklony k pití.¹⁷⁾ Ročně umírá 350 000 lidí na bezprostřední následky alkoholismu a naopak 400 000 nových pijáků k tomu přibývá.¹⁸⁾

Také kriminalita pod vlivem alkoholu je tu značně vysoká a má stále vzestupnou tendenci. Již výzkum ve známé věznici Sing-Singu (1938 až 1940) ukázal, že u 25 % uvězněných byla trestná činnost ve vztahu k alkoholu či pod jeho přímým vlivem. Toto číslo se po druhé světové válce podstatně zvýšilo (Mendelson—Tkačevský uvádějí asi poněkud přehnaný údaj, že podle zpráv amerického tisku bylo v roce 1950 50—70 % osob uvězněno v souvislosti s alkoholismem [str. 10]).^{18a)}

Historie však rovněž ukazuje, že pozitivní význam v boji s alkoholismem má patrně pokrokový ekonomický a politický vývoj společenské formace. USA byly po osvobození z anglické nadvlády v první polovině minulého století vzorem úspěšného boje proti alkoholismu, velmi rozšířenému v tehdejších válečných a poválečných dobách. V roce 1835 se snížil konzum alkoholických nápojů v šesti východních provinciích USA o více než $\frac{2}{3}$, v ostatních o více než polovinu, a přitom počet obyvatelstva vzrostl o dva milióny.¹⁹⁾

2. Postih, resp. míra trestní represe je — přes uvedené skutečnosti — v trestním právu typicky úzká, liberální. V podstatě se postihují trestné činy pod vlivem alkoholu stejně jako trestné činy neovlivněné alkoholem, někdy dokonce mírněji (zejména v případech úplné opilosti). Charakteristické průvodní jevy alkoholismu, masově rozšířené hlavně v minulém století, jako tuláctví, žebrota a prostituce, se však postihovaly většinou samostatně. Typické bylo vydávání zvláštních zákonů proti tuláctví a žebrotě s přísnými sankcemi a zřizování robotáren. Výtržnictví opilců, pokud nevyústilo v trestnou činnost, bylo a je zpravidla postihováno jako přestupek administrativní cestou. Samostatný postih úplného opilství značícího nepřičetnost (obdob. ust. § 186 tr. zák. z r. 1950 a § 12 tr. zák. z r. 1961) se vyskytuje jen výjimečně a pokud je trestní zákon zná, je v podstatě trestné mírněji (např. § 523 rak. tr. zák. z r. 1852). Naproti tomu dosah ust. trestních zákonů o nepřičetnosti u úplné opilosti koriguje praxe tím, že nepřičetnost u závažných deliktů uznává jen výjimečně a nadto ještě oblast přičetnosti rozšiřuje známou konstrukcí *actio libera in causa*. S rozvojem techniky je však spjato značné rozšiřování trestní represe již za pouhé ohrožení dopravy opilými řidiči. Vývoj řešení nazna-

¹⁷⁾ A. S. Smith, *Children Who Drink*, New York 1947, str. 166.

¹⁸⁾ ZÚPS č. 2, 1960 — sdělení z evropského semináře v Ženevě v roce 1958.

^{18a)} *Alkoholizmus i prestupnosť*, Moskva 1956.

¹⁹⁾ Cit. Baerovo dílo podrobně rozebírá nástup buržoazie proti neblahým důsledkům alkoholismu (str. 382 n.). Na příkladech kapitalistických zemí Anglie, Švédska a zejména USA, kde pití alkoholu bylo enormně rozšířeno, ukázal, že je-li zde objektivní společenský a ekonomický zájem, nasadí celá společnost vše pro účinný preventivní boj. Hlavní úlohu tu sehrály charitativní teologické spolky ve spolupráci s manželkami opilců. Preventivní boj byl tehdy až neuvěřitelně účinný (str. 387 n.), neboť i v teologickém rouše si společnost uvědomovala nezbytnost vypořádat se s nebezpečnými projevy alkoholismu.

čených otázek je tu velmi pestrý a složitý (podrobněji v chystané trestně-právní části).

Charakteristickým trestem za opilství, které nemělo závažnějších následků, bývá pokuta. Trest odnětí svobody má v těchto případech v průměru velmi krátké trvání (týdny či jen několik dnů). Zcela nedostatečné však bylo — ještě před druhou světovou válkou — preventivně výchovné působení složek státu a společnosti.

Důvody takové úpravy v kapitalistické společnosti třeba hledat především ve značné rozšířenosti alkoholismu a jeho drobných škodlivých projevů, a tedy i v nemožnosti v důsledku toho realizovat širší a přísnější represí; stejně tu působily i rozvětvené existenční hospodářské zájmy zejména producentů, obchodníků, zemědělců, šenkýřů a jiných osob spojených s výrobou a distribucí alkoholu.²⁰⁾ Nadto pak zdaňování alkoholu je natolik spjato s hospodářskou a fiskální situací státu, že důslednější řešení této otázky se nepokládá za možné.²¹⁾ Trestní postih v podstatě nutno proto omezit jen na nejnebezpečnější projevy alkoholismu; dopadá zejména tam, kde došlo již k těžším následkům. Bývá doplněn popř. nuceným léčením a v současné době je rozšiřován i o postih za ohrožení dopravy opilými řidiči.

Hlavní objektivní vliv na regulaci pití měl a má však ekonomický tlak, subjektivně pak obavy z propouštění z práce, z nebezpečí hospodářské katastrofy rodiny atp.

Již v minulém století vznikají četné dělnické spolky abstinentů, které spojují s bojem za osvobození člověka od vykořisťování jako svůj neoddělitelný úkol i jeho osvobození z otroctví alkoholismu. Vždyť např. jen spotřeba v Rakousku-Uhersku v průběhu let 1881—1900 činila 8,5 l čistého lihu na hlavu. Ve Vídni byl tehdy založen spolek Arbeiter-Abstinenterbund se sedmi odbočkami pro Rakousko-Uhersko, v Brně od roku 1900 působil dělnický spolek antialkoholiků, který vydával časopis Blaho lidu, na Liberecku vznikly dělnické protialkoholní kroužky kolem časopisu Der Alkoholgegner, v Praze roku 1908 Sdružení dělnických abstinentů při Dělnické akademii a v roce 1911 Lidové sdružení abstinentů, které mělo rovněž dělnický charakter. Protialkoholním bojem se zabývaly i sjezdy rakouské sociální demokracie. Např. v roce 1901 sjezd ve Vídni schválil rezoluci doporučit tisku strany a soudruhům studovat otázky alkoholismu a vyslovil přesvědčení, že každé omezení alkoholismu posiluje boj proletariátu; podobné názory hájily též časopisy Arbeiter Abstinenter a Zdravý život. V předmnichovské republice pracoval aktivně Čs. abstinentní svaz.

²⁰⁾ Srov. E. Beneš, *Problém alkoholové výroby a abstinence*, Praha 1947.

²¹⁾ Ve Francii např. jen počet osob existenčně spjatých s výrobou a distribucí vína jde do statisíců. U nás je tomu obdobně, pokud jde o pivo.

1. Kvalitativně odchylné příznivější možnosti boje s nebezpečnými projevy alkoholismu v *socialistickém státě* spočívají v odchylných základních podmínkách, které tuto kriminalitu způsobují, do jisté míry pak v odlišném typickém okruhu této trestné činnosti, jakož i v odlišných možnostech a perspektivách tohoto boje.

Domníváme se, že odpadá základní objektivní příčina nebezpečných projevů alkoholismu, která spočívala za kapitalismu v nepříznivých ekonomických a třídních podmínkách této společenské formace. Naproti tomu ale četné nepříznivé podmínky působící v nevyzrálém typu naší socialistické formace (viz další článek) se střetávají s ještě silným a zakořeněným vlivem různých zvyklostí, návyků, zlovyků, vášní a jiných nepříznivých subjektivních podmínek především u starší generace a přenášejí se na generaci mladší, zejména v prostředí namáhavé manuální práce (doly, hutě, velké stavby). Tu zhusta i dobré, respektive zlepšující se hospodářské podmínky, zejména působí-li špatné příklady starších alkoholiků spolu s dalšími nevhodnými podmínkami, jako je např. ubytování, nedostatek kulturně výchovného působení atp., mohou vést u mnohých pracujících k pochybným zábavám spojeným s nadměrným pitím. I v socialistické společnosti mohou např. vyšší mzdy a lepší hospodářská úroveň vést k růstu konzumu alkoholu a jeho společensky škodlivým důsledkům. U nás se to projevilo zejména na úseku dopravy a občanského soužití.

Typicky tu ovšem nejde o dohnání k nebezpečnému opíjení v důsledku hospodářské nejistoty jedince i rodiny, ač i zde v určitých fázích vývoje společnosti je alkohol u některých subjektů prostředkem úniku z různých stressových situací, nýbrž spíše je tu podnětem ke škodlivému holdování opíjení, které stále méně je motivováno konfliktním zaměřením psychiky opilců ve vztahu k obklopujícím je společenským podmínkám.

Statistická data např. ukazují, jak dříve charakteristická třídní motivace u tzv. verbálních, výtržnických, násilných a jiných projevů živlů nepřátelsky zaměřených proti socialistickému zřízení ztrácela postupně na svém významu. Problémem však zůstává závažná obecná kriminalita spjatá s alkoholismem.

Sovětská kriminologie (Moskva 1968, kapitola XIV) uvádí výsledky některých výběrových šetření:

58 %	zlodějů (do 16 let začalo pít	50 %)
67 %	pachatelů loupeží (do 16 let začalo pít	45 %)
74 %	vrahů (do 16 let začalo pít	28 %)
84 %	výtržníků (do 16 let začalo pít	32 %)

Výběrové šetření osob odsouzených za vraždu ukázalo, že více než $\frac{2}{3}$ se dopustilo těchto trestných činů v podnapilosti (a často nebyla strážlivá ani oběť). Z pachatelů znásilnění ve věku 18–30 let bylo 60–80 % podnapilých. První trestný čin ve věku do 15 let spáchalo 19 % mladíků z rodin, kde

se holduje alkoholu. Rovněž údaje statistiky ČSSR vykazují obdobný trend (viz další kapitolu).

Obdobně je tomu u tzv. drobné kriminality, především na úseku občanského soužití (drobné výtržnosti, násilnosti, ohrožování jiných, rušení klidu atp.) a dopravy v důsledku růstu konzumu alkoholu. Statistické údaje potvrzují, že dominantní je zde účast pracujících, zejména příslušníků dělnické třídy vzhledem k jejich vysokému početnímu podílu na celkové populaci, a to na rozdíl od podílu rolníků, v jejichž prostředí je subjektivně i objektivně méně možností konfliktních situací než v prostředí větších průmyslových center.

Příznivá ekonomická, třídní a politická situace společnosti a jednotlivců je sice základním předpokladem pro úspěšný boj s kriminalitou spjatou s alkoholismem, sama však nestačí. Musí ji nutně doprovázet záměrné, uvědomělé zásahy do nepříznivého vývoje objektivních podmínek, např. regulace výroby, distribuce a konzumu alkoholu, spolu se zásahy do subjektivních podmínek, tedy široká, nejen odborná, ale i politická a kulturně výchovná činnost společnosti spojená s konkrétně zaměřenými preventivními, zejména výchovnými a léčebnými opatřeními k vytváření příznivých podmínek pro zdolání alkoholismu. V tomto ohledu zdaleka ještě není vše u nás v pořádku.

2. Přes jisté příznivější perspektivy a možnosti preventivního boje s nebezpečnými projevy alkoholismu v socialistickém státě byl a dosud je u nás charakteristický jejich poměrně široký a přísný trestní postih, vyjádřený nejen v trestním zákoně a v zákonech souvisejících, ale i v kriminálně politické praxi zejména let padesátých. Tento postih se odůvodňoval v materiálech praxe (MS, GP, VB) zejména:

a) příznivějším *poměrem počtu společensky nebezpečných pijáků* k celkovému počtu obyvatel než ve státech kapitalistických, kde okruh opilců tvoří nejen tuláci, žebráci, různí příživníci a prostitutky, ale i nezaměstnaní, popř. alkoholici — příslušníci vykořisťovatelských tříd. Lepší situace v tomto ohledu ve státě socialistickém sváděla — jak se domnívám — k nesprávnému názoru, že tyto podmínky zároveň umožňují širší a účinnější, často bohužel jednostranně požímanou trestní represí, již se společnost rychleji vypořádá s kriminalitou pramenící z alkoholismu;

b) dále tím, že v podstatě *odpadá základní hospodářský existenční tlak* na opilce a jeho rodinu; naopak však že vzrůstají škody, zejména hospodářské, způsobené společností alkoholismem.

Pro kapitalismus bylo zejména dříve typické, že pokud opíjení silněji narušilo tvrdou disciplínu námezdní práce, piják se prostě vyhodil na dlažbu. Existoval a dosud existuje začarovaný kruh: vysilující, respektive namáhavá práce vede k tomu, že se hledají vzpruhy, aby se toto tempo vydrželo. V minulém století např. zvykově uznávanou „výživou“ při tovární práci byl bochník chleba a láhev kořalky (cit. Adámek, str. 38). To vedlo k návyku pití nejprve jako prostředku k „posílení“ v práci, později pak kořalka sloužila k úniku z takové lidské existence; další fází byl nedostatek sil zastat práci vůbec a na konci tohoto regrese stálo tuláctví,

žebráctví, prostituce, parazitismus, rozvrat rodiny, nezaměstnanost, záplatané některými formami veřejné dobročinnosti. Důsledky se pak projevují i v zákonodárství a praxi jistým zesilováním represivních opatření.

Takové důsledky alkoholismu, jako je oslabení či ztráta pracovní schopnosti, se projevují ovšem i v socialistické společnosti; na této ztrátě pracovní výkonnosti se bohužel často podílejí i nadřízení, mistři atp., kteří pijí společně s dělníky, zhusta i v pracovní době. Celý proces probíhá ovšem ale v daleko humánnějších formách: existuje příslušná léčebná péče, nemocenské dávky, v krajním případě důchodové zabezpečení, přičemž obvykle holá existenční situace rodiny nebývá závislá jen na jediném živiteli rodiny. Hospodářské důsledky jsou však pro socialistickou společnost závažnější ve dvojím směru: především jde o ztrátu či oslabení pracovních sil, a tedy o negativní vliv na pracovní produkci, a o nadměrné zvyšování neproduktivních finančních, věcných a osobních prostředků, zejména nemocenských a důchodových dávek, zřizování léčeben, sanatorií, ústavů, ale jde tu i o „neproduktivní“ činnost státních orgánů zdravotních, VB, soudů, nehledě na obrovské materiální škody a náhrady škod. Problematika alkoholismu takto celkem zbytečně zaměstnává bez nádsázky desetitisíce lidí nejprve ve výrobě a distribuci alkoholu a potom v boji proti jeho široce rozvětveným a společensky škodlivým důsledkům. Proto správně zaměřená preventivní regulace pití alkoholu a účinný boj s jeho společensky škodlivými důsledky má základní význam. Uvedené skutečnosti však vyvíjejí tlak na praxi v jednostranném, méně již humanním směru — bojovat totiž proti tomuto zlu zvýšenými represivními opatřeními;

c) konečně — postupem a rozvojem techniky nejen v průmyslu, ale zejména v dopravě enormním růstem dopravních nehod v důsledku alkoholismu.

Lze ovšem namítnout, že uvedené tři argumenty, jimiž se odůvodňuje nutnost zotřívání trestní represe, svědčí současně daleko více pro závěr, že v socialistickém státě by měly nastoupit do boje s alkoholismem přece jen na *prvním* místě hluboké preventivní a výchovné zásahy, působení kolektivů, léčebná, kulturně výchovná, případně i administrativní opatření. Jejich nedostatečné uplatňování v minulosti mohlo mít vliv na nepřiliš úspěšný boj se společensky nebezpečnými projevy alkoholismu.

Príznivé možnosti socialistické společnosti v boji s nebezpečnými projevy alkoholismu nemusí být vždy úspěšně realizovány ve skutečnosti. O tom svědčí následující kriminografický rozbor. Měl by být podnětem ke zkvalitnění prevence na tomto úseku.

SPOLEČENSKY ŠKODLIVÉ PROJEVY ALKOHOLISMU V ČSSR VE SVĚTLE STATISTICKÝCH A JINÝCH DAT

V rámci určujícího vlivu společenskoekonomické formace (v kapitole první naznačeného vývoje makrostruktury) může k nebezpečným projevům alkoholismu — včetně kriminality — koneckonců dojít jen v důsledku střetu tří základních článků: 1. známého vlivu alkoholu na nervovou soustavu člověka (významný počátek tu je již u konzumu alkoholu), 2. určitých typů psychiky, např. agresivně, excitačně, nemorálně, neodpovědně atp. zaměřené, zatížené různými zlovyky a náruživostmi, 3. a za určitých kriminogenních podmínek¹⁾ (zejména mikrostruktury). Úřední zdravotnická statistika stíhaných, odsouzených atp., která je k dispozici (hlubší výběrová šetření zatím v podstatě chybí), může do jisté míry zachytit toliko první článek střetu — vývoj míry konzumu alkoholu a jeho druhů a poslední článek — škodlivé důsledky pití včetně kriminality s tím související. Avšak i zjištění těchto vztahů je základem pro úvahy o struktuře, dynamice i základních zákonitostech vývoje těchto jevů, a tím i pro kauzální analýzy nezbytné pro orientaci a zaměření účinných prostředků prevence.

I. TENDENCE VÝVOJE KONZUMU ALKOHOLU

Československá socialistická republika v konzumu veškerého alkoholu na hlavu zaujímala ještě v padesátých letech střední místo; např. v roce 1955 byla na 12. místě mezi 23 evropskými státy, v roce 1963 již na 8. místě a v současné době se dostává na místo přední. Ve spotřebě piva patříme mezi vedoucí státy světa. Jeho výroba a konzum, zejména vícestupňového a lahvového piva, neustále vzrůstá, plán se každoročně překračuje (zejména na Slovensku dosáhl čtyřnásobku nejvyšší předválečné spotřeby). Naproti tomu pokud jde o víno, řadíme se mezi státy s poměrně malou spotřebou, avšak výrazněji stoupající zejména na Slovensku (na více než dvojnásobek proti roku 1955). Značný je též konzum domácí vyráběného vína, zejména ovocného (statisticky však nezachyceného). V „nejnebezpečnějším“ druhu alkoholu — lihovinách — zaujímáme ve spotřebě vcelku střední místo, ale i tu je patrný zejména koncem šedesátých let značný vzestup (přitom není zahrnuta značná domácí výroba — černé pálení lihu — rozšířené zejména na Slovensku).

Hodnota výdajů na alkoholické nápoje se v padesátých letech pohybo-

¹⁾ Podrobněji v dalším článku. K teorii střetu autora srov. *Čs. kriminologie*, v tisku, Orbis, str. 28 a násl., a *Čs. trestní právo* I, 1969, str. 81 a násl.

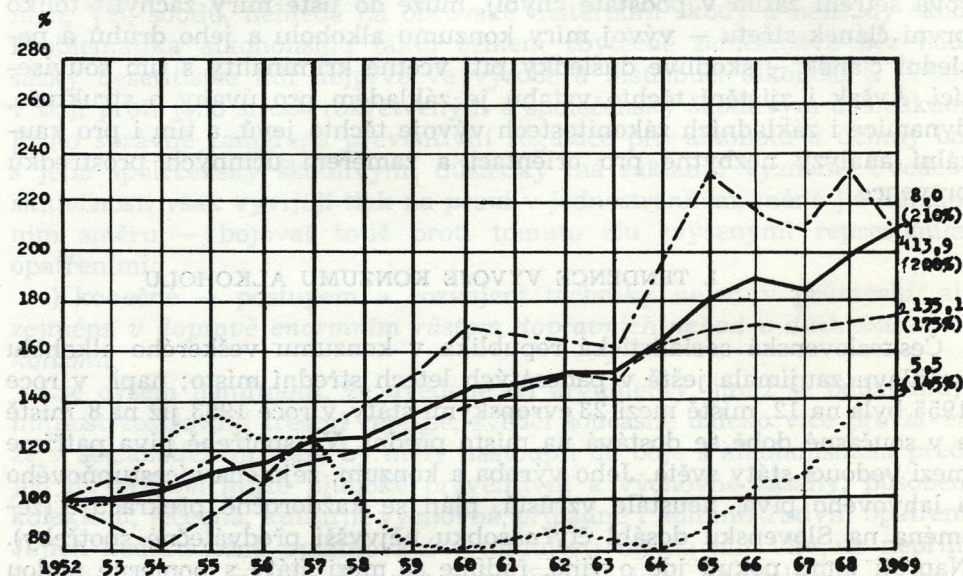
vala od 5–6 miliard ročně, koncem let šedesátých se však blíží již dvojnásobku.

Rok:	1954	1956	1958	1960	1962	1964	1966	1968	1969
Spotřeba v miliónech Kčs (pivo, víno, koncentráty):	5718	6040	6396	7176	8202	8500	10 032	11 000	12 000 (asi)

Stejný obraz je patrný ze srovnání ročních průměrů konzumpce veškerého alkoholu přepočteného na 100% líh (v litrech):

Rok.	1935–38	1946–49	1950–54	1955–59	1960–63	1964–67	1968–70
litry							
100 % 1	3,24	3,33	3,68	4,62	5,62	6,97	7,50

a z tendencí spotřeby alkoholu:

Graf č. 2

Tendence spotřeby alkoholu na jednoho obyvatele ČSSR

(Celková spotřeba v litrech absolutního lihu, u jednotlivých nápojů v litrech příslušného druhu alkoholu)

Vysvětlivky:

- 1 ————— celkový konzum alkoholu (1952 = 3,8; 1969 = 8,0)
- 2 - - - - - celkový konzum piva (1952 = 90,0; 1969 = 135,1; růst stupňovitosti asi o 1/6)
- 3 celkový konzum koncentrátů (1952 = 3,8; 1969 = 5,5)
- 4 - . - . - . celkový konzum vína (1952 = 6,7; 1969 = 13,2)

Poznámka:

Podle statistických dat MSP a SSÚ. Výchozí rok 1952 = 100 % zvolen vzhledem k určité stabilizaci konzumu, vysokému zejména do roku 1948 (viz tabulku 1), i stabilizaci postihu kriminality po vydání zák. z roku 1950 (viz tabulka 2 a násl.). Po roce 1948 heslo „Pětiletku si alkoholem nalomit nedáme“. Růst spotřeby částečně zastaven zvýšením cen lihovin a vína, zejména v roce 1951, 1957.

Podrobně to konečně demonstruje následující tabulka:

Tabulka 1

Rok	Pivo (2)				Koncentráty (3)				Vino (4)		Lihoviny celkem (1)	
	ČSSR		ČSR	SSR	ČSSR		ČSR	SSR	ČSSR		ČSSR	
	v litrech	% skladby	v litrech	v litrech	v litrech	% skladby	v litrech	v litrech	v litrech	% skladby	v litrech 100 %	Index
1936	51,8	53	64,8	11,6	2,4	31	2,2	2,8	7,2	16	3,4	
1947	72,5	35	84,0	53,0	5,3	50	4,6	7,0	8,0	15	5,0	
1948	65,9	40	74,9	41,8	2,1	37	2,4	2,7	6,8	27	2,4	
1950	86,7	46	98,4	56,7	3,8	42	3,7	4,6	6,1	12	3,7	
1952	89,8				3,0				6,2		3,8	
1953	84,7	50	93,9	61,3	3,2	32	2,5	4,7	7,9	18	3,8	100
1956	83,2	50	91,4	62,8	3,8	35	3,4	4,9	5,7	15	4,3	114
1959	96,9	56	107,2	72,7	2,4	18	2,0	3,5	12,2	26	5,2	137
1962	110,3	64	121,5	84,9	2,6	20	1,8	4,0	11,9	16	5,4	150
1964	124,4	—	136,9	96,3	2,4	—	1,8	3,7	13,7	—	6,3	—
1965	130,0	64	140,7	106,7	2,7	16	2,0	4,3	15,6	20	6,9	181
1966	132,0	—	143,0	107,4	3,2	—	2,2	5,6	14,5	—	7,1	—
1967	129,3	68	140,2	105,3	3,3	12	2,3	5,6	13,9	20	7,0	184
1968	132,8	64	144,8	106,3	4,1	14	3,4	6,9	15,8	21	7,5	197
											ČSR SSR	
1969	135,1	—	148,2	106,3	5,5	—	4,0	8,8	13,2	—	8,0	7,5 8,9

Poznámky:

Trvalý růst konzumu piva, jehož skladba (ve 100% lihu) vzrostla z 1/2 na 2/3 podílu celkové konzumpce alkoholu (je cenově nejvýhodnější, pokud jde o obsah alkoholu). Po roce 1950 vzrůstala postupně jeho stupňovitost asi o 1/6.

Ve spotřebě koncentrátů (počítá se průměr 40 %) není zahrnut konzum vyplývající z černého pálení lihu, rozšířeného zejména na Slovensku (jen VB stíhaných případů zde bylo v roce 1952, 1959, 1961 celkem 1449, 3971, 2375 případů, z toho v roce 1961 asi 2000 v SSR). Růst jejich spotřeby zpomalen (spolu s růstem spotřeby vína) cenovými úpravami zejména v roce 1951 a 1957.

V konzumu vína je zahrnuto i ovocné víno (tvoří 1/3–1/2 skladby celkového konzumu vína). Také domácí výroba hroznového i ovocného vína je značná. Tabulka vychází z kvóty vína dodaného do distribuční sítě, zvýšeného o zmíněné odhady ovocného vína. Údaje 1947–1950 nejsou patrně zcela přesné (odhady konzumu se různí).

Některé lokální a strukturální odchylnosti ve vývoji konzumu alkoholu mohou mít určitý význam ve vztahu k některým druhům kriminality, např. na úseku občanského soužití a dopravy; zejména pak mohou ovlivňovat orientaci a volbu základních prostředků kriminální prevence ve vztahu k určitým typům alkoholizovaných pachatelů i k určitým kriminogenním podmínkám (viz etiologickou část). Jsou patrný z uvedené tabulky konzumu alkoholu v posledních dvaceti letech v ČSSR (ČSR, SSR) na hlavu v litrech.

Z tabulky je patrna převaha i růst tradičního tzv. pivního alkoholismu, a v této relaci relativní (nikoliv absolutní) pokles konzumu koncentrátů; jejichž povážlivý absolutní vzestup je zejména patrný v SSR. Vcelku stabilní je menší spotřeba vína, ovlivňovaná úrodou vína, která však také zejména v šedesátých letech stoupá. Celkový konzum vyjádřený v indexních číslech přesáhl již dvojnásobek v průběhu obou desetiletí a přibližuje se zmíněnému stavu v Rakousko-Uhersku na přelomu století, který charakterizoval cit. Adámek jako kořaleční (nyní pivní) mor.

Konzum alkoholu není však rovnoměrně rozdělen mezi jednotlivé jeho spotřebitele. Odhaduje se, že polovinu všeho spotřebovaného množství vypije desetina dospělého, hlavně mužského obyvatelstva. (Poukazem na rovnoměrnost konzumu se nesprávně např. argumentuje potřeba zvyšování výroby lehkých alkoholů, zejména piva a vína.) A tato počtem poměrně rychle se zvyšující „desetina“ zavinuje také největší část škod připadajících na konto alkoholu. Statistika ukazuje, že z počtu těch, kteří jednou začnou s pitím, dochází v průběhu 8–15 let k závislosti na alkoholu a jeho nadužívání. Vývoj tu probíhá poznenáhlu a okolí, pracoviště atp. zhusta přehlédne jeho jednotlivé příznaky, resp. si na ně přivyká.

Podle údajů zdravotnické statistiky dosahuje zvyšující se počet *evidovaných alkoholiků* v protialkoholních zařízeních 110 000 osob (z toho 95 % mužů, zbytek ženy, mládež, z toho více než $\frac{1}{10}$ v Praze), pro něž je alkohol již závažným problémem rodinným, pracovním, právním, zdravotním. Celkový počet alkoholiků se v ČSSR odhaduje asi na 250 000, z nichž evidovaní tvoří přes 40 % (v roce 1961 bylo evidováno 66 492 alkoholiků, z toho 953 mladistvých). Počet *pijáků*, tj. osob pravidelně či příležitostně pijících tak, aby pocítili známý účinek alkoholu na nervový systém, se pak odhaduje na *půl až třičtvrtě miliónu* (k terminologii viz Skála, str. 9). Z celkového počtu obyvatelstva ČSSR je tedy každý šedesátý pravidelný piják či alkoholik počítaje v to i děti (z toho ženy tvoří 3–5 %, mladiství jen zlomek procenta, jejich podíl však v posledních letech povážlivěji vzrůstá). Přitom podíl obou skupin pijáků na společensky škodlivých důsledcích alkoholismu je (zejména u první skupiny) podstatně vyšší, než odpovídá jejich procentnímu podílu na celkové populaci.

Značná variabilita konzumu se projevuje nejen u rozdílných subjektů – typů pijáků, nýbrž značně kolísá v závislosti na objektivních místních a časových podmínkách (vánoce, Silvestr, vinařské oblasti atp.). Obojí má základní význam pro správně a účinně zaměřenou prevenci (viz další etiologickou část).

Korelátém rostoucího trendu vývoje konzumu alkoholu a jeho jednotlivých druhů je tedy početní růst pravidelných pijáků, alkoholiků, chorobných alkoholiků, zvyšování počtu příslušných protialkoholních zařízení a ovšem i růst výše charakterizovaných zdravotnických, ekonomických a zejména též *kriminálních následků*.

II. TENDENCE VÝVOJE KRIMINALITY POD VLIVEM ALKOHOLU

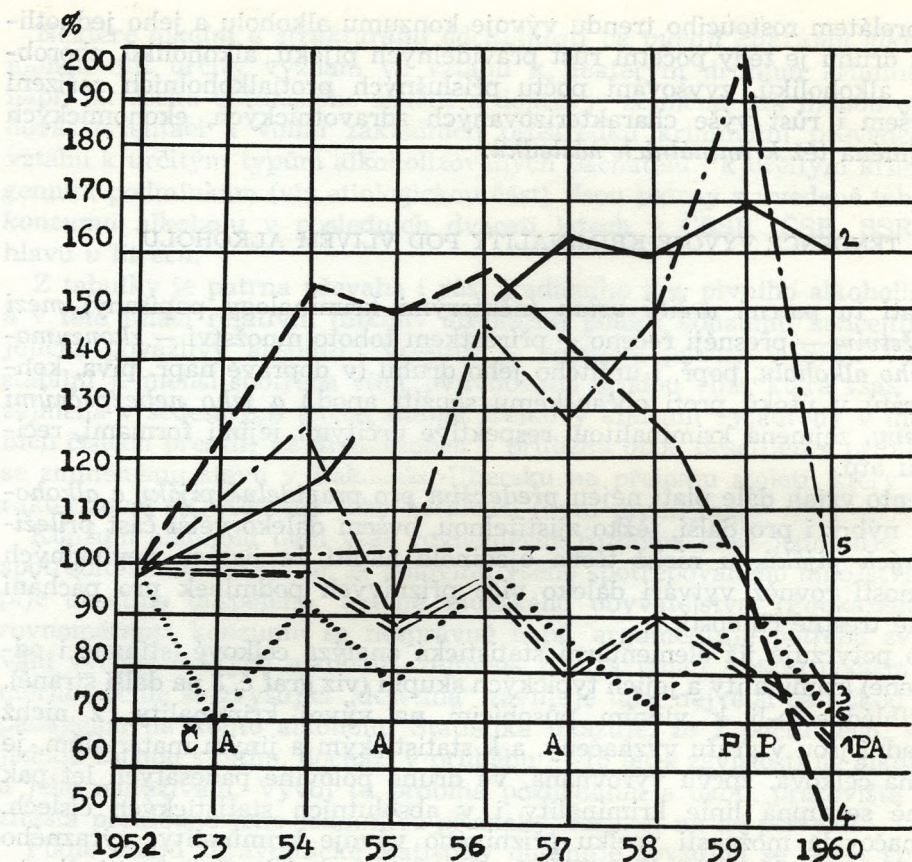
Platí tu patrně *určitý vztah* (některými kriminology popíraný) *mezi množstvím* — přesněji řečeno — přírůstkem tohoto množství — *zkonsumovaného alkoholu*, popř. i určitého jeho druhu (v dopravě např. piva, koncentrátů u útoků proti občanskému soužití apod.) *a jeho nebezpečnými projevy*, zejména kriminalitou, respektive určitými jejími formami, recidivou atp.

Tento vztah dále platí nejen *především pro pravidelné pijáky a alkoholiky*, nýbrž i pro další, těžko zjistitelnou, ovšem daleko větší část *příležitostných pijáků*, u nichž třeba ojedinělé napití za jistých nevhodných okolností rovněž vytváří daleko více příznivých podmínek pro páchání určité trestné činnosti.

To potvrzuje již elementární statistická analýza celkové (stíhané i odsouzené) kriminality a jejich typických skupin (viz graf č. 3 na další straně).

Přihlédneme-li k vlivům působícím na vývoj kriminality, z nichž základní jsou v grafu vyznačeny, a k statistickým a jiným materiálům, je patrna celková, zprvu vyrovnaná, ve druhé polovině padesátých let pak mírně sestupná linie kriminality i v absolutních statistických číslech. Naznačovala možnosti vcelku příznivého vývoje kriminality, výrazného zejména na úseku násilné kriminality (u trestných činů proti životu a zdraví), kdyby nebylo varovného signálu ve zvyšujícím se počtu trestné činnosti ovlivněné alkoholismem. I v absolutních číslech byla zde mírně vzestupná tendence pohybující se mezi 18 až 20 tisíci odsouzených případů ročně. Naproti tomu relativně — ve srovnání s vývojem veškeré kriminality — vykazovala již tehdy kriminalita pod vlivem alkoholu značný vzestup, jak o tom svědčí rozdíl obou křivek, respektive jejich opačné tendence. Z toho jen na trestných činech hl. III (trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných, zahrnující tedy i ustanovení dnešní hl. V) podílel se vliv alkoholu téměř polovinou (především postih podle §§ 186, 187, 180 tr. zák. z roku 1950, po novelizaci v roce 1957, i výtržnictví, resp. příživnictví), na hl. VI (trestné činy proti životu a zdraví) téměř $\frac{1}{4}$, na hl. VIII (trestné činy proti svobodě a důstojnosti) asi $\frac{1}{6}$; zbytek, tj. asi $\frac{1}{10}$, z níž polovinu činily delikty verbální, tvořily hlavy ostatní.

Nápadný tu byl prudký vzestup postihu opilství podle § 186 tr. zák. z roku 1950 (trestné činy spáchané v úplné opilosti značí nepřičetnost) a zejména též podle § 187 (nebezpečné formy ohrožení občanského soužití výtržníky — opilci a ohrožení dopravy osobami ovlivněnými alkoholem) na dvojnásobek, dále značný vzestup postihu výtržnictví, určitý vzestup

Graf č. 3

Tendence vývoje trestných činů vůbec ve srovnání s trestnými činy pod vlivem alkoholu v letech padesátých (1952–1960).*)

(Podle statistických dat ministerstva spravedlnosti)

Rok 1952 = 100 %

Vysvětlivky:

- 1 ===== všechny skutky odsouzené jako trestné činy
- 2 ----- podíl odsouzených trestných činů pod vlivem alkoholu v poměru k veškeré odsouzené trestné činnosti
- 3 - - - - - pravděpodobný vývoj absolutního počtu odsouzených trestných činů pod vlivem alkoholu
- 4 - - - - - odsouzené trestné činy spáchané v úplné opilosti (§ 186 tr. zák. z roku 1955)
- 5 - . - . - . - trestné činy odsouzené podle § 187, odst. 1, 2 tr. zák. z roku 1950 (ohrožení na úseku dopravy a občanského soužití pod vlivem alkoholu)
- 6 trestné činy odsouzené podle §§ 219, 220, 223 tr. zák. z roku 1950 (úmyslné ublížení a těžká újma na zdraví a rvačky)

A – vliv amnestie

ČA – částečný vliv amnestie

- P — přesun méně závažné kriminality (stíhané dříve trestními soudy) do sféry společenského působení (místních lidových soudů, společenských organizací, prokurátorských pohovorů apod.)
PP — počátek přesunu

*) Obě sledovaná desetiletí se dále podávají odděleně, vzhledem k odchylným trendům vývoje jak konzumu alkoholu, tak kriminality z toho plynoucí. Eliminují se rovněž zkreslující vlivy počátku a konce let padesátých, v letech šedesátých pak z téhož důvodu rok 1968. Podstatný pokles intenzity trestního, resp. správního postihu tu spočíval zejména v zásadních zákonodárných a organizačních změnách, charakteristických zejména pro přelom obou desetiletí. Nadto nová sjednocená statistika MS a GP rozšířila a prohloubila sledované statistické ukazatele (viz pozn. k tab. 3a), což nyní umožňuje též daleko přesnější analýzu vlivu alkoholu na kriminalitu.

útoků proti veřejným činitelům zejména urážek. Postih dopravní nehodovosti se závažnějšími následky vykazoval pokles (u odsouzených, na rozdíl od stíhaných). Tendence přesunu boje s méně závažnou kriminalitou ze sféry soudní do sféry společenského působení, zprvu na soudružské soudy aj. společenské orgány, později na místní lidové soudy, která započala již v roce 1958 a 1959, se však výrazně uplatnila až v roce 1960, kdy nastává prudký pokles kriminality stíhané soudy až o polovinu (zejména v důsledku poklesu intenzity trestního stíhání ovlivněného reorganizací krajů a orgánů činných v trestním řízení, amnestií atp.). V dalších letech však nastává opět postupné zrychlující se zvyšování postihu.

Postih stíhané i legální kriminality pod vlivem alkoholu v roce 1960 zaznamenává absolutní pokles obdobný poklesu veškeré kriminality, avšak relativně v poměru k veškeré kriminalitě zůstává poměrně i tu zachován celkový mírný vzestup. V roce 1960 bylo např. odsouzeno 13 804 trestných činů pod vlivem alkoholu, avšak již za první pololetí 1961 8871. V roce 1962 bylo odsouzeno za trestné činy pod vlivem alkoholu 16 786 osob, za první pololetí 1963 však jen 9320 osob.

Výrazný vzestup vlivu alkoholu pak nastává v polovině let šedesátých (srov. tab. 2—4 a další výklady). Zmíněný rozdíl a opačné tendence vývoje kriminality vůbec a kriminality pod vlivem alkoholu zvláště se prohlubují. S postupným růstem vlivu alkoholu na celkovou kriminalitu a na její jednotlivé typické skupiny se takto alkohol dostává na první místo mezi faktory ovlivňující kriminalitu.

Tento zvyšující se podíl vlivu alkoholu na strukturu a dynamiku zjevné kriminality je zvláště patrný ve druhé polovině let šedesátých

- A. z údajů o stíhaných (a), i odsouzených (b) trestných činech dospělých,
B. z údajů o odsouzených mladistvých,
C. je zvláště příznačný pro recidivu a
D. pro dopravní nehodovost, a konečně
E. má značný vliv i na tzv. drobnou kriminalitu (přestupky, provinění, respektive přečiny).

Ad A. Pro léta šedesátá viz tyto údaje o zjevné kriminalitě:

Tabulka 2

Tendence vývoje stíhané (objasněné)*) trestné činnosti pod vlivem alkoholu**) v letech šedesátých (1962—1969)

Rok	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969
a) Celkem stíh. tr. č.	106 767	107 475	111 285	122 278	118 223	116 068	111 323	125 580
z toho vliv alkoholu	21 911	23 526	24 475	27 761	25 756	26 510	27 187	31 113
% podíl alkoholu	20,5	21,8	21,9	22,7	21,7	22,8	24,5	26,2
b) Násilná krimin.								
Vraždy — § 219	183	176	159	166	157	177	202	208
z toho vliv alkoholu	37	59	37	44	51			
% podíl alkoholu	20,2	33,5	23,2	26,5	32,4			
Loupeže — § 234	439	385	387	415	433	566	532	609
z toho vliv alkoholu	124	133	112	143	150	151	198	225
% podíl alkoholu	37,3	34,5	28,9	34,4	34,6	26,6	37,2	38,6
Úmysl. ubl. na zdraví — 221, 222	6 268	6 979	7 694	9 474	9 721	9 920	11 378	11 652
z toho vliv alkoholu	3 074	3 205	3 117	3 602	3 081	4 360	4 673	4 835
% podíl alkoholu	49,0	45,9	40,5	38,0	31,0	43,9	41,0	41,6
Rvačky — § 225	665	624	632	667	546	483	572	446
z toho vliv alkoholu	492	453	420	431	346	330	313	282
% podíl alkoholu	73,9	72,5	66,4	64,6	63,3	68,3	62,3	63,9
Násilí na veř. činitele §§ 155—157***)	2 080	1 940	1 875	1 794	1 272	1 097	996	2 723
z toho vliv alkoholu	1 430	1 411	1 350	1 269	937	841	736	1 859
% podíl alkoholu	68,7	72,7	73,3	70,7	73,6	77,1	73,8	69,0
Výtržnictví — § 202	3 217	3 473	3 137	3 239	2 489	2 607	1 719	3 338
z toho vliv alkoholu	2 628	2 723	2 404	2 433	1 852	1 969	1 269	2 392
% podíl alkoholu	81,6	78,3	76,6	75,1	74,4	75,5	73,8	74,2
c) Sexuál. kriminal.								
Znásilnění — § 241	897	849	835	960	888	869	891	790
z toho vliv alkoholu	298	327	327	345	323	306	311	344
% podíl alkoholu	33,2	38,5	39,1	35,9	36,3	35,2	35,0	43,5
Pohl. zneužití §§ 242, 243	3 273	2 619	2 475	2 708	2 498	2 401	1 697	1 552
z toho vliv alkoholu	299	277	251	267	281	Údaje chybí	Údaje chybí	Údaje chybí
% podíl alkoholu	9,1	10,5	10,1	9,8	11,2			
d) Proti majetku social. i osob.	45 527	43 995	45 344	48 921	48 581	47 790	46 797	50 643
z toho vliv alkoholu	2 907	2 884	3 392	4 064	3 629	3 397	4 708	4 983
% podíl alkoholu	6,3	6,5	7,4	8,3	7,4	6,1	10,0	11,1
e) Opilství — § 201	4 948	5 674	5 796	7 395	6 664	6 520	5 949	6 507
f) Černé pálení lihu — § 194 a	—	226	432	744	1 243	—	—	—

*) Vliv alkoholu možno počítat pouze z VB objasněné trestné činnosti, nikoli z celkové zjištěné trestné činnosti (obvykle tu není známa osoba pachatele). Podle kriminalistické statistiky VB se pohybuje v uvedených letech objasněnost u celkové zjištěné kriminality od 84—86 %, u vražd od 92—96 %, loupeží od 78—84 %, násilí na veřejné činitele od 70—75 %, znásilnění od 86—90 %, majetkových deliktů (všech) od 70—80 %.

**) Vliv alkoholu evidovaný statistikou VB vychází spíše z přímého, bezprostředního ovlivnění spáchané trestné činnosti opilým pachatelem (a zachyceného ve spise, resp. v trestním oznámení).

***) Pokles je statistický (úprava věcné příslušnosti vyšetřovat. prokuratury).

VB zjištěný vliv alkoholu se tedy pohybuje mezi 20–25 % podílu na *veškeré kriminalitě*. V tabulce č. 2 uvedené typické skupiny stíhaných trestných činů na úseku občanského soužití, veřejného klidu a pořádku a opilství dosahují až $\frac{2}{3}$ stíhané trestné činnosti. Vliv alkoholu jen u těchto skupin dosahuje však $\frac{3}{4}$ (!) svého celkového podílu na kriminalitě stíhaných trestných činů pod vlivem alkoholu; zjištěný podíl alkoholu na celkové kriminalitě stíhaných nedosahuje však ani $\frac{1}{4}$ (!). Závažnost problému je patrna z tabulky č. 2a).

Tabulka 2a

Rok	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969
<i>Celkem stih. krim.</i>	106 767	107 475	111 285	122 278	118 223	116 068	111 323	125 580
z ní typických skupin	67 497	66 940	68 324	76 492	73 492	69 852	68 764	78 694
% podíl typ. skupin	62,6	62,0	63,8	62,5	62,2	67,4	66,7	62,7
<i>Podíl alkoholu na celkové stih. krim.</i>	21 911	23 526	24 759	27 761	25 756	26 510	27 187	31 113
z toho typické skupiny	17 237	17 372	17 638	20 737	18 557	17 874	18 157	21 427
% podíl typ. skupiny	78,9	78,8	71,3	71,1	72,0	67,4*)	66,7*)	68,7

*) Bez černého pálení lihu.

Přitom podíl alkoholu na *násilné kriminalitě* se pohybuje od 40–50 % (u vražd a loupeží činí asi $\frac{1}{3}$, u rvaček, násilí na veřejném činiteli a zejména výtržnictví dosahuje i více než $\frac{3}{4}$). Značný je jeho podíl na *sexuální kriminalitě* (zejména více než $\frac{1}{3}$ na znásilnění a povážlivý je u případů pohlavního zneužívání). Stoupající tendenci (o více než polovinu absolutního počtu) vykazuje vliv alkoholu na *majetkovou trestnou činnost*. Závažnější než strukturální podíl vlivu alkoholu na kriminalitě je však *dynamika* vývoje této kriminality. Markantní je to například u vražd a loupeží. Povážlivý je rovněž absolutní vzestup vlivu alkoholu u nejpočetnější skupiny násilné kriminality — úmyslného ublížení na zdraví, a to tím více, uvážíme-li, že ve vzestupu celkové kriminality a jejich jednotlivých druhů jsou již zahrnuty podstatněji stoupající trestné činy pod vlivem alkoholu.

Tyto poznatky jsou však výrazněji patrné u kriminality legální, více oproštěné od některých vlivů zkreslujících podíl alkoholu — viz tabulka č. 3 na další straně.

Z údajů je patrný určitý růst *celkového* počtu odsouzených dospělých pachatelů, daleko výraznější byl však růst odsouzených trestných činů a v této relaci pak markantně vystupuje růst trestných činů spáchaných

Tabulka 3

Tendence vývoje odsouzených trestných činů*) pod vlivem alkoholu (legální kriminalita)
u dospělých v šedesátých letech (1964 — 1969)

Rok	1964	1965	1966	1967	1968	1969
a) Celkem odsouzeno osob	56 808	65 338	64 056	62 736	45 954	53 455
Celkem odsouzeno tr. činů	74 174	88 435	94 095	94 166	70 675	83 702
z toho tr. činů pod vl. alkoholu	26 031	31 881	30 971	32 699	24 792	33 884
% podíl alkoholu	35,0	36,0	32,9	34,7	35,0	44,0
b) <i>Násilná kriminalita</i>						
<i>Vraždy — § 219</i>	65	89	61	61	55	46
z toho vliv alkoholu	17	35	22	17	26	24
% podíl alkoholu	26,1	29,3	36,0	27,8	47,2	52,1
<i>Loupeže — § 234</i>	268	272	352	350	302	385
z toho vliv alkoholu	90	135	164	186	183	237
% podíl alkoholu	33,5	49,6	45,5	53,1	61,7	61,5
<i>Úmysl ublíž. na zdraví a rvačky</i> — §§ 221, 222, 225	8 302	10 020	10 279	9 969	6 985	8 911
z toho vliv alkoholu	4 420	5 326	5 373	5 873	4 312	5 379
% podíl alkoholu	53,2	53,1	52,2	58,5	61,7	60,3
<i>Útoky na veřejné činitele</i> §§ 153—156	4 164	4 748	4 655	3 984	2 195	3 797
z toho vliv alkoholu	3 040	3 608	3 321	2 802	1 723	2 874
% podíl alkoholu	73,0	75,9	71,3	70,3	78,5	72,0
<i>Výtržnictví — § 202</i>	3 100	3 172	2 673	2 774	1 752	1 927
z toho vliv alkoholu	2 412	2 622	2 020	2 258	1 468	1 566
% podíl alkoholu	77,8	82,6	75,5	81,3	83,7	80,7
c) <i>Sexuální kriminalita</i>						
<i>Znásil. pohl. zneužití § 241 až 243</i>	1 534	1 674	1 827	1 668	1 330	1 076
z toho vliv alkoholu	299	411	401	474	373	339
% podíl alkoholu	19,4	24,5	21,9	28,4	28,0	31,5
d) <i>Proti majet. social. — § 132</i>	10 770	12 886	15 328	17 110	12 778	13 497
z toho vliv alkoholu	524	748	986	1 659	1 598	2 372
% podíl alkoholu	4,8	5,8	6,4	9,6	12,5	17,5
<i>Proti majetku osob — §§ 247, 248, 250</i>	7 342	10 519	13 972	13 573	12 312	13 469
z toho vliv alkoholu	778	1 180	1 558	2 632	2 024	2 738
% podíl alkoholu	10,5	11,2	11,1	16,4	16,4	20,3
e) <i>Opilství — § 201</i>	7 215	11 093	9 630	—	—	—
f) <i>Neopráv. užív. věci — § 249</i>	1 360	1 620	1 693	1 427	1 422	3 433
z toho vliv alkoholu	591	756	715	616	553	1 192
% podíl alkoholu	43,4	46,6	42,2	43,1	38,7	34,7
g) <i>Doprav. nehod. silnič.</i>	9 558	10 134	10 290	18 859	14 650	19 289
z toho vliv alkoholu	2 890	3 041	3 289	11 360*)	8 403*)	11 983**)
% podíl alkoholu	30,2	30,0	31,9	60,0	57,0	62,1

*) Nejsou zahrnuty případy odsouzené podle zák. č. 58/1965 Sb. a č. 99/1969 Sb.

**) Zahrnut i § 201.

pod vlivem alkoholu²⁾ z 26 031 na 33 888, tj. celkem $\frac{1}{4}$ (přitom procento podílu alkoholu ve vývoji struktury celkové kriminality se jen málo zvýšil). U jednotlivých typických skupin kriminality, zejména u *násilných* trestných činů je výrazný stoupající podíl alkoholu: u *vražd* dosahuje v roce 1968 téměř poloviny, u *nejpočetnější* skupiny *násilných deliktů* proti zdraví a rvaček se pohybuje mezi 50–60 % s výrazně vzestupnou tendencí (v absolutních číslech asi o $\frac{1}{3}$). Při malém absolutním růstu *loupeží* je pak nápadný dvojnásobný růst této kriminality pod vlivem alkoholu. U útoků na *veřejné činitele* a zejména *výtržnictví* pak tato vzrůstající kriminalita dosahuje $\frac{4}{5}$ podílu (!). Varovný je vzestup kriminality pod vlivem alkoholu u skupiny *sexuálních deliktů* o více než polovinu za pětiletí. Pozornosti zasluhuje i vysoký absolutní přírůstek vlivu alkoholu u majetkových deliktů na dvojnásobek až trojnásobek výchozího stavu (který však tu lze spíše přičíst na vrub pečlivějšímu zjišťování souvislosti s alkoholem, jež například vyžaduje i od roku 1967 zavedená nová sjednocená statistika).

Vysoký je i podíl alkoholu u odsouzených případů *dopravních nehod* a vzrůstající je i podíl *opilství* (§ 201) přes přísná opatření zákonná i praxe. To ovšem bude předmětem zvláštního samostatného rozboru na podkladě dat VB.

Závěr o tom, jak výrazně ovlivnil alkohol vývoj kriminality v šedesátých letech, kdy také nastává nejvyšší vzestup konzumu alkoholu, je pak zvláště zřejmý z toho, že uvedené typické skupiny trestných činů na úseku občanského soužití, veřejného klidu a pořádku a na úseku dopravy činí v průměru asi $\frac{3}{4}$ veškeré odsouzené trestné činnosti, avšak vliv alkoholu u těchto skupin dosahuje až $\frac{9}{10}$ (!) svého celkového podílu na trestné činnosti (viz tabulka č. 3a).

Tabulka 3a

Dospělí	1964	1965	1966	1967	1968	1969
<i>Celková leg. krim.</i>	74 175	88 432	94 093	94 166	70 675	83 702
z ní typ. skup.	53 687	66 228	70 760	69 775	53 781	65 830
% podíl na celkové kriminalitě	72,3	74,8	75,2	74,0	76,0	78,6
<i>Podíl alkoholu na celk. leg. krimin.*)</i>	26 031	31 881	30 972	32 699	24 792	33 844
z toho u typických skupin	22 206	28 955	27 479	27 833	20 664	28 694
% podíl alkohol. skupin	85,3	90,8	88,7	85,1	83,3	84,7

*) Souvislost trestné činnosti s alkoholismem umožňuje statisticky velmi podrobně zachytit instrukce GP a min. sprav. č. 8/1966 Sb. instrukcí na podkladě údajů trestních spisů takto: 1. trestná činnost byla spáchána pod bezprostředním vlivem požití alkoholu nebo 2. bez vlivu a bez souvislosti s požitím alkoholu. Ad 1, 2 se dále

2) Značný pokles kriminality legální (i objasněné) v roce 1968 byl ovlivněn událostmi jara a podzimu, které vedly ke značnému poklesu nejen intenzity stíhání, ale i k značnému růstu počtu nevyřízených obžalob (ve srovnání se začátkem roku růst o 13,2 %). Přihlédneme-li k tomu, tedy skutečná kriminalita větším výkyvům patrně nepodléhala. (Jde o zdánlivý nesoulad vývoje kriminality zjevné a skutečné.)

člení na skupiny pachatelů: a) nepožívající pravidelně alkoholické nápoje, b) častěji je požívající, c) častěji je požívající, kteří mají v opilosti sklony k protispolečenským jednáním, a d) evidovaní alkoholici (viz sloupec 39).

Vliv alkoholu zachycený v námi uváděné statistice týká se pouze skupiny 2. ad a) až d). Nezachycuje tedy skupinu 1, kde nepochybně u typu pijáků ad c) a d) je vzdálenější možný vliv alkoholu významný i patrně značný. Cenné by tu bylo provést úplné vyřízení údajů sl. 39, zachycujících i možný nepřímý, vzdálenější vliv alkoholismu. Mělo by to např. praktický význam i pro analýzu naléhavě potřebných preventivních opatření (léčebných, kádrových, institucionálních, věcných), jež třeba realizovat na úseku justice proti nebezpečným projevům alkoholismu, kde — jak známo — např. ochranné léčení neplní svou funkci.

Mělo by se rovněž již konečně přikročit — vzhledem k námi naznačené stoupající závažnosti problému — k podrobnějšímu výběrovému šetření, jež rovněž umožňuje sjednocená statistika svým dosud nevyužitým sl. 45, který má sloužit k indikaci dalšího děrného štítku připojeného pro výběrové šetření. Vedle širokých možností korelací s údaji základního i připojeného štítku, obsahujícího další zvolené endogenní a exogenní faktory spjaté s nebezpečnými projevy alkoholismu, je tu zejména výhoda v minimálním nákladu takového poměrně široce založeného výběrového šetření, jež provedou v podstatě orgány soudnictví. Bylo by je možno dokonce provádět celostátně a srovnávat s libovolnou okresní lokalitou a zpracovávat pomocí samočinných počítačů.

Ad B. Vzhledem k odchylné struktuře a dynamice odsouzených trestných činů pod vlivem alkoholu u *mladistvých* třeba je analyzovat zvláště:

Přehled o těchto jevech přináší tabulka č. 4 na str. 271.

Z údajů je patrný určitý absolutní vzestup celkové tzv. legální kriminality mládeže a naproti tomu *mírný pokles* zjištěné a odsouzené *trestné činnosti pod vlivem alkoholu*, což se jeví být ve srovnání s vývojem kriminality dospělých vcelku příznivým.

U mladistvých bylo v šedesátých letech z celkového počtu spáchaných trestných činů ovlivněno alkoholem v průměru uvedených let 15–20 % veškeré jimi spáchané trestné činnosti. Podstatně (více než dvojnásobně) nižší podíl alkoholu na celkové kriminalitě mladistvých ve srovnání s dospělými je však *ve skutečnosti vysoký*, přihlédneme-li jednak k tomu, že v průběhu obou desetiletí vzrostl na dvojnásobek (z 8–10 % na 18 % podílu na celkové kriminalitě mladistvých), a jednak k zákonným aj. omezením možností konzumpce alkoholu, k omezenému okruhu páchaných deliktů, dále i k jejich mírnějšímu posuzování.

Tento názor výrazně potvrzuje již elementární rozbor struktury a dynamiky jednotlivých hlavních skupin kriminality: u *násilné kriminality* je podíl alkoholu velmi vysoký nejen u vražd (zde je nutno přihlížet k náhodnosti malých čísel), ale přímo varovný u loupeže kde absolutní vzestup vlivu alkoholu je až pětinašobný a relativní více než dvojnásobný (při dvojnásobném růstu všech případů loupeží). Působí zde patrně i jiné vlivy, které si zasluhují bližší analýzy. Vysoký (i když nemá tendenci stoupající) je též podíl alkoholu na všech ostatních násilných deliktech. Naproti tomu nejpočetnější *majetková kriminalita* (s výjimkou neoprávněného užívání věci, zejména též motorových vozidel) má podstatný vliv na snížení vlivu alkoholu u celkové kriminality mladistvých.

To je zvláště patrné z toho, že uvedené typické skupiny trestných činů

Tabulka 4

Tendence vývoje odsouzených trestných činů pod vlivem alkoholu (legální kriminalita)
u mladistvých v letech šedesátých (1964—1969)

Rok	1964	1965	1966	1967	1968	1969
a) Celkem odsouz. mladistvých	5 552	6 266	6 297	5 886	4 886	6 180
Celkem odsouzených tr. činů	9 281	11 960	13 018	13 052	12 102	17 259
z toho vliv alkoholu	1 746	2 144	2 175	2 059	1 602	2 412
% podíl alkoholu	18,7	17,9	16,7	15,7	13,2	13,9
b) Násilná kriminalita						
Vraždy — § 219	6	8	4	6	5	5
z toho vliv alkoholu	3	4	1	3	2	—
% podíl alkoholu	50,0	50,0	25,0	50,0	40,1	—
Loupeže — § 234	80	87	127	226	197	251
z toho vliv alkoholu	6	11	23	61	49	86
% podíl alkoholu	7,5	12,6	18,1	26,9	25,0	34,2
Úmysl. ubl. na zdraví a rovačky — § 221, 222, 225	749	889	1 038	877	571	774
z toho vliv alkoholu	301	411	441	406	229	411
% podíl alkoholu	40,1	46,2	42,4	46,2	40,1	53,1
Útoky na věř. činitele — § 153—156	252	206	253	164	101	258
z toho vliv alkoholu	163	151	152	97	71	106
% podíl alkoholu	64,6	73,3	60,0	59,1	70,2	40,0
Výtržnictví — § 202	574	488	421	380	189	233
z toho vliv alkoholu	284	318	263	230	84	135
% podíl alkoholu	49,4	65,1	62,4	60,5	44,4	41,0
c) Sexuální kriminalita						
Znásil. a pohl. zneužití — §§ 241,—243	632	714	780	687	477	360
z toho vliv alkoholu	58	118	55	84	62	52
% podíl alkoholu	9,1	16,5	7,0	12,0	12,9	14,4
d) Proti majetku osob — § 247, 248, 250	2 058	3 340	3 885	4 044	4 231	5 668
z toho vliv alkoholu	87	78	93	134	181	243
% podíl alkoholu	4,2	2,3	2,3	3,3	4,2	4,2
Proti majetku social. — § 132	1 584	2 260	2 663	3 184	3 612	4 843
z toho vliv alkoholu	80	66	133	158	217	322
% podíl alkoholu	5,0	2,9	4,9	4,8	6,0	6,6
f) Neoprávněné užívání věci — § 249	1 027	1 275	1 121	804	810	2 033
z toho vliv alkoholu	167	186	196	151	170	272
% podíl alkoholu	16,2	14,5	17,4	18,8	21,0	13,3

tvoří až $\frac{4}{5}$ i více z veškeré trestné činnosti mladistvých, a přitom podíl alkoholu činí $\frac{2}{3}$ (viz tabulka č. 5 na str. 272).

Ad C. Závažnost celosvětového a klíčového problému boje s recidivou se u alkoholizovaných pachatelů — recidivistů — zřejmě ještě zvyšuje. Střetávají se zde totiž — a tím též kumulují a násobí — vlivy dvou z nejvýznamnějších kriminogenních jevů podstatně ovlivňujících růst kriminality vůbec a závažné kriminality zvláště. Přitom vliv každého z nich se podle různých údajů pohybuje v rozmezí od $\frac{1}{3}$ do $\frac{1}{2}$ na celkové kriminalitě, u jednotlivých druhů kriminality pak ještě více.

Tabulka 5
Mladiství:

Rok	1964	1965	1966	1967	1968	1969
<i>Celkem legální kriminalita</i>	9 281	11 960	13 018	13 052	12 102	17 259
z ní typic. skup.	6 962	9 717	10 292	10 382	10 192	14 425
% podíl typic. skup.	75,5	81,2	79,0	79,5	82,2	83,5
<i>Podíl alk. na celk. kriminalitě</i>	1 746	2 144	2 155	2 059	1 602	2 412
z toho typick. skupin	1 149	1 343	1 357	1 324	1 065	1 627
% podíl typ. skup.	65,7	62,6	62,9	64,3	66,4	67,4

I. V letech padesátých (na podkladě zobrazení poznatků statistiky a jiných materiálů MS) se podíl recidivy blížil polovině svého podílu na celkové kriminalitě (zahrnuty byly činy osob odsouzených trestními soudy po roce 1945, a to i pro kulpózní činy). Stejnorodá recidiva kolísala podle druhu trestné činnosti. Největší podíl recidivistů je na majetkové kriminalitě (především krádeže, rozkrádání, podvody a loupeže), dále na kriminalitě proti občanskému soužití, veřejnému klidu a pořádku, kde recidiva bývá typicky spojena s alkoholismem, dále zvláště na výtržnictví, příživnictví, násilných trestných činech i sexuálních deliktech (viz ad A). U opilství (§ 186 a § 187/2 trest. zák. z roku 1950) a výtržnictví dosahovala recidiva až $\frac{2}{3}$, u příživnictví až $\frac{3}{4}$ celkového počtu odsouzených pro tyto trestné činy.

Podle věku byly nejpočetněji zastoupeny skupiny 25–35letých, jimž se přibližovala skupina 36–45letých. Obě se podílely téměř $\frac{2}{3}$ na celkovém počtu recidivistů. Podle údajů statistiky o třídní příslušnosti bylo v průměru více než $\frac{2}{3}$ dělníků, $\frac{1}{5}$ ostatních pracujících zejména z řad rolníků a $\frac{1}{5}$ protispolečenských parazitních živlů, respektive osob bez stálého zaměstnání.

Recidiva, respektive s ní spojený alkoholismus, se tu koncentroval především do velkých měst (Praha, Ostrava, Brno, Bratislava, Plzeň a další), jakož i do průmyslových oblastí (Kladno, Most, Karviná, Košice).

Některé poznatky z *výběrového šetření* provedeného autorem u typických případů alkoholismu — úplné opilosti, v níž byl spáchán trestný čin,³⁾ mají patrně obecnější platnost:

Pachatelé byli téměř výlučně muži (jen 3 ženy a 3 mladiství). Téměř žádný neměl veřejné funkce. $\frac{7}{8}$ bylo dělnického původu a téměř všichni byli zaměstnání jako dělníci; ze zbylých $\frac{1}{8}$ bylo 6 rolníků, 6 úředníků a příslušníků inteligence, 1 příslušník buržoazie, 9 protispolečenských živlů,

³⁾ Jde o rozbor 200 případů pachatelů, kteří spáchali 318 skutků v úplné opilosti, podle nyní zrušeného ust. § 186 tr. zák. z roku 1950 (bylo v podstatě nahrazeno ust. § 12, odst. 2). Šlo o všechny odsouzené za 1. pololetí 1959 v býv. kraji Pražském (54), Karlovarském (47), Ostravském (47), Žilinském (30), Košickém (22). Bližší charakteristika v cit. kand. práci. Toto ustanovení bylo vlastně jakýmsi „mikrokosmem“ veškeré kriminality pod vlivem alkoholu, s níž má četné příbuzné rysy (podílelo se 1/40–1/50 na veškeré kriminalitě odsouzených).

2 mladiství chovanci DMV, v domácnosti jeden. Mezi odsouzenými byl značný počet osob se sklony k parazitismu.

Ve skupině dělníků se na trestné činnosti nejvíce podílely osoby zaměstnané v hornictví (31), v dopravě (18) a kvalifikovaní dělníci (17). Tyto tři skupiny se podílely na veškeré rozebírané kriminalitě $\frac{1}{3}$ (66 případů). Téměř polovinu (98) tvořili málo kvalifikovaní a pomocní dělníci. Dále šlo o tři důchodce (z nichž 3 horníci), 2 vedoucí pohostinství aj. (malíř, bača, strážný, údržbář). Jiné by ovšem byly relace vzhledem k početnosti té či oné třídy. Přesto o poměrně velkém výskytu této trestné činnosti u dělníků nasvědčuje to, že příslušníků druhé největší třídy — rolníků — bylo odsouzeno jen 6.

Rozložení 318 skutků spáchaných 200 pachateli bylo následující:

200 pachatelů

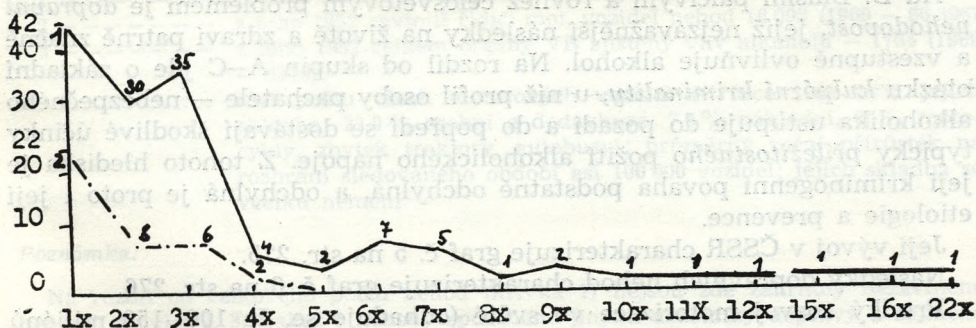
z toho pachatelů útoků proti VB 50 %	
---	--

spáchalo 318 skutků, z toho:

41 %	25 %	16 %	10 %	6 %	2 %	1 %
130 slovní povahy, urážek, pobuřování, vyhrožování aj.	80 násilné povahy	52 výtržností	29 poškození věcí	18 majetkových deliktů	7 sexuálních deliktů	2 požáry

z toho 122 skutků jen proti VB

70 urážek	41 násilí	11 vyhrůzek
-----------	-----------	-------------

Graf č. 4

Vysvětlivky:

- 1 ————— celkový počet recidivů
- 2 - - - - - v tom speciální recidiva

Věková skupina kolem 25 až 40 let, přičemž věk kolem 33 let se nejvíce podílel na nebezpečných případech úplné opilosti jak co do počtu, tak co do závažnosti. Zvláště pozoruhodná tu byla otázka recidivy — viz graf č. 4.

Bylo jí celkem plné $\frac{2}{3}$ případů (u 134 pachatelů), z toho více než $\frac{1}{2}$ případů byla již odsouzena 1–2× a téměř polovina vícekrát odsouzených.

II. Pro léta šedesátá je k dispozici jen průřez žalovaných recidivistů v roce 1967 (Stat. roč. GP 1969) — jak zaznamenává tabulka č. 6.

Tabulka 6

Již dříve souzeni žalov. recidivisté	Cel- kem	Vliv alkoh. a)	%	z toho ženy b)	Vliv alkoh. a)	%	z toho muži c)	Vliv alkoh. a)	%
1 ×	15 640	6 133	39,2	1 165	130	11,1	14 475	6 033	41,6
2 ×	6 936	2 779	40,0	492	58	11,7	6 444	2 721	42,2
3 ×	3 915	1 600	43,4	251	30	11,9	3 364	5 570	42,8
4 ×	2 525	1 117	44,4	124	20	16,1	2 401	1 097	45,6
5 ×	1 424	610	42,8	78	14	17,9	1 346	596	44,2
6 ×	921	398	43,2	69	13	18,8	852	385	45,1
7 × více	2 018	859	42,5	192	34	17,7	1 826	825	45,1
Celkem (1—7 × a více)	33 379	13 462	40,4	2 371	299	12,6	31 008	13 197	42,5

Z uvedeného lze dovodit (ve srovnání s údaji stíhaných, žalovaných a odsouzených), že vliv alkoholu u recidivistů je podstatně vyšší. S počtem odsouzení pak relativně vzrůstá vliv alkoholu na trestnou činnost, a to více u žen než u mužů, ač jinak podíl žen na celkové kriminalitě činí asi $\frac{1}{8}$.

Vliv alkoholu se tedy negativněji projevuje u recidivistek. Ovšem absolutní podíl mužů — recidivistů je mnohonásobně vyšší.

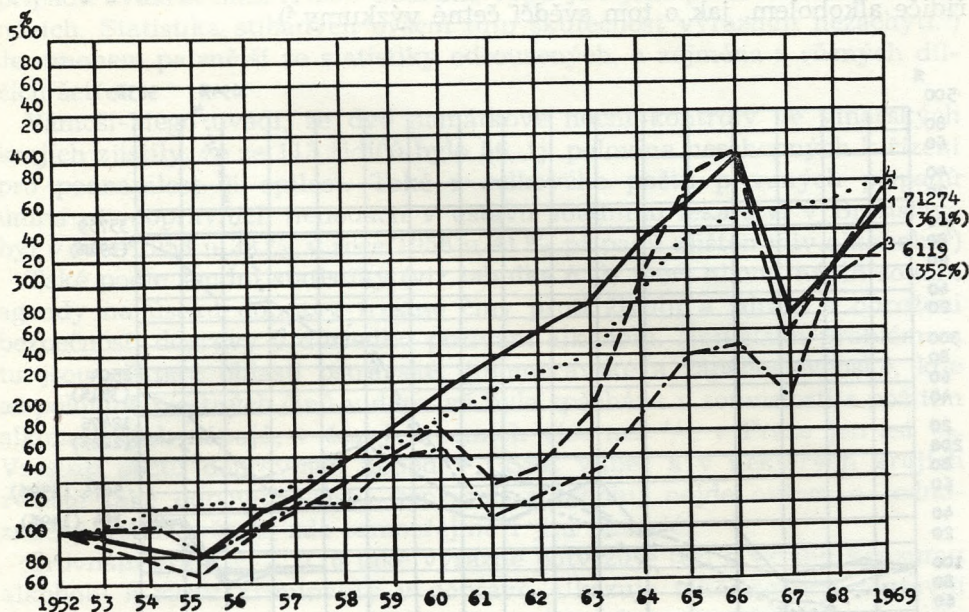
Ad D. Dalším palčivým a rovněž celosvětovým problémem je *dopravní nehodovost*, jejíž nejzávažnější následky na životě a zdraví patrně značně a vzestupně ovlivňuje alkohol. Na rozdíl od skupin A–C jde o základní otázku *kulpózní kriminality*, u níž profil osoby pachatele — nebezpečného alkoholika ustupuje do pozadí a do popředí se dostávají škodlivé účinky typicky *příležitostného* požití alkoholického nápoje. Z tohoto hlediska je její kriminogenní povaha podstatně odchylná, a odchylná je proto i její etiologie a prevence.

Její vývoj v ČSSR charakterizuje graf č. 5 na str. 275.

Následky dopravních nehod charakterizuje graf č. 6 na str. 276.

Prudký rozvoj motorizace ve světě (odhaduje se, že 100–150 miliónů automobilů způsobuje ročně 2,5–3 milióny zranění a více než 100 000 mrtvých) i u nás vede ke značnému růstu dopravní nehodovosti, jak patrně z grafů 5 a 6. Tento růst nehodovosti je ovlivňován nepříznivým vývojem střetu objektivních a subjektivních podmínek, z nichž nejcharakterističtější faktory jsou:

1. růst počtu motorových vozidel a jízdní frekvence vůbec, čemuž neodpovídá stav a možnosti silniční sítě;
2. růst počtu méně kvalifikovaných účastníků motorové dopravy (z řad žen, mladých osob), a tu zejména též růst alkoholizovaných osob v dopravě.

Graf č. 5

Tendence dopravních nehod
(Podle statistiky HSVB – rok 1952 = 100 %)

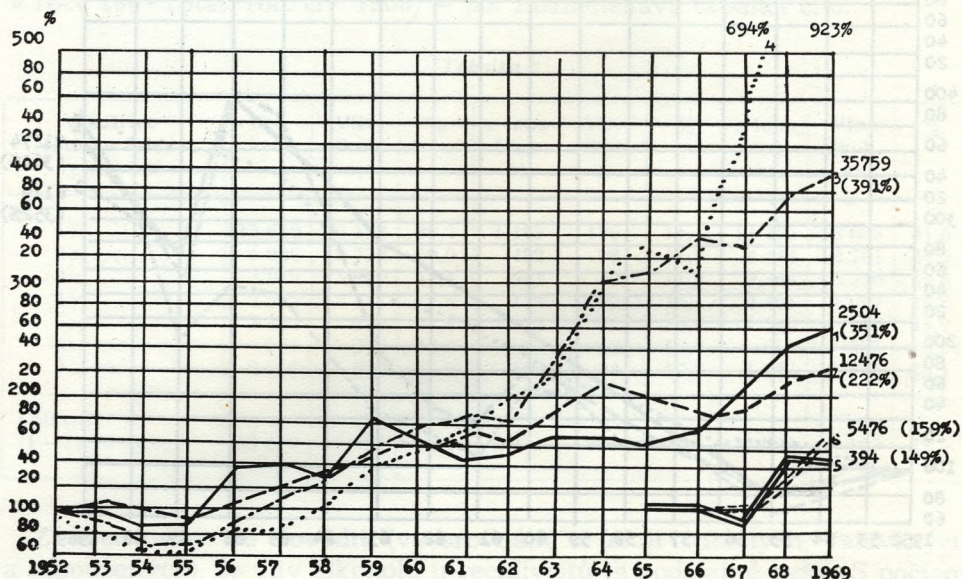
Vysvětlivky:

- 1 ————— 1952 celkem VB statisticky zjištěných nehod 19 729 (1969 – 71 264)
- 2 - - - - - z toho 1952 zavinili řidiči mot. vozidel nehod 16 098 (1969 – 60 396)
- 3 - . - . - . - z toho 1952 celkem orgány VB zjištěný vliv alkoholu – 1764 (1969 – 6119)
- 4 růst počtu všech motorových vozidel (v roce 1963 byla jejich skladba: 23,9 % osobní a dodávkové, 7,6 % nákladní, 60 % motocykly, zbytek traktory, autobusy); průměrný roční přírůstek na rozhraní sledovaného období asi 100 000 vozidel; jejich skladba se vcelku nemění

Poznámka:

Na rozdíl od celkového počtu nehod (křivka 1) nejsou zde zahrnuty nezaviněné nehody (křivka 2, 3), jakož i nehody způsobené jinými účastníky dopravy a zejména pak nehody, kde vznikla jen škoda do Kčs 500,- (10 000–15 000 případů ročně). Zlom v křivce 2, 3 v letech 1961 až 1963 je administrativně statistického rázu (přesun případů do křivky 1). Podobně pokles celkových nehod 1967 (nikoli však jejich následků) je způsoben změnou sledování statistických ukazatelů (nevykazují se tzv. malé nehody).

Vedle toho zde působí řada dalších objektivních podmínek, často náhodných (dopravní špičky, přetížení silnic, zejména ve dnech pracovního klidu, nepříznivé klimatické podmínky aj.), i podmínek subjektivních (únava, dlouhá pracovní doba jízdy, různé nepozornosti atp.). Vliv těchto nepříznivých podmínek se podstatně zvyšuje i při menším ovlivnění psychiky řidiče alkoholem, jak o tom svědčí četné výzkumy.⁴⁾

Graf č. 6

Tendence růstu škod na životě, zdraví a majetku u dopravních nehod
(Podle statistických dat HSVB – rok 1952 = 100 %)

Vysvětlivky:

- 1 ————— celkem usmrceno 1952 – 972 osob; 1969 – 2504 (růst: 351 %)
- 2 - - - - - celkem těžce zraněno 1952 – 5595 osob; 1969 – 12 476 (růst: 222 %)
- 3 - . - . - . celkem lehce raněno 1952 – 9128 osob; 1969 – 35 759 (růst: 391 %)
- 4 celkem škody v Kčs 1952 – 40 791 000; 1969 – 376 867 000
(růst: 923 %)
- 5 ===== podíl alkoholu na usmrcených 1965 – 100 % (263 osob) (1966 až 1968: 263, 244, 706 osob); 1969 – 149 % (394 osob)
- 6 ===== podíl alkoholu na raněných 1965 – 100 % (3438 osob) (1966–1968: 3491, 3523, 5004 osob); 1969 – 159 % (5476 osob)

Tedy závažný je i zde vliv alkoholu, odhadovaný průměrně na 10–20 % podílu na celkovém počtu dopravních nehod. U nás v posledním pětiletí činil 1965 – 9,4, 1966 – 10,9, 1967 – 9,3, 1968 – 11,1, 1969 – 11,9 % ze

⁴⁾ A. Kudlík, *Vliv alkoholu na dopravní nehodovost...*, Socialistická zákonnost 3, 1965, str. 15.

všech stíhaných zaviněných nehod. Jeho podíl na usmrčených a těžce zraněných je však vyšší (viz graf č. 6). Ze srovnání statistických dat také plyne, že asi každá desátá dopravní nehoda ovlivněná alkoholem je smrtelná, zatímco u nehod neovlivněných alkoholem je podíl smrtelných případů dvakrát nižší (1:20). Obdobně vyšší je i jeho podíl na těžkých zraněních. Statistika stíhaných ovšem tuto skutečnost výrazněji nezachytí.⁵⁾ Je mnohem patrnější ze statistiky odsouzených, a zejména z různých dílčích šetření:

Vámoši-Mego uvádí, že dvě namátkové noční kontroly ve vinařských krajích zjistily, že ze 113 řidičů bylo 56, tj. polovina neschopných k řízení pro podnapilost či opilost. Také z celkového počtu pitvaných případů úmrtí při dopravních nehodách v ústavu soudního lékařství v Bratislavě byl v roce 1953 u 38 %, v roce 1956 u 41 % případů zjištěn vliv alkoholu.⁶⁾

Také podle soudní statistiky (viz tabulka č. 3) tvoří hlavní náplň soudní agendy na úseku dopravy trestné činy proti životu a zdraví a ohrožení bezpečnosti dopravy v důsledku požívání alkoholu. Největším problémem tu jsou některé oblasti ostravské, jihomoravské a západoslovenské, kde až polovina trestných činů v dopravě byla spáchána v souvislosti s požitím alkoholických nápojů, v českých zemích více než $\frac{1}{3}$, v Praze jen asi $\frac{1}{6}$. Vzestup počtu dopravních nehod v ČSSR vůbec a v některých krajích zvláště také odpovídá růstu konzumu alkoholu; nejde ovšem o jednoznačný vztah, působí zde samozřejmě i jiní činitelé.

Srovnání grafů č. 2, 5, 6 také výrazně potvrzuje tezi o vztahu konzumu alkoholu a růstu kriminality v dopravě. Ukazuje také, že pro dopravní nehody nemá patrně rozhodující vliv snížení konzumu koncentrátů, (ty řidiči zpravidla nepijí), ale růst nehodovosti sleduje spíše křivku růstu spotřeby piva, eventuálně vína (především v SSR). Při střetu obou hlavních příčin dopravní nehodovosti (růstu frekvence dopravy při omezenosti silničního prostoru a účast alkoholem ovlivněných řidičů na ní) se tedy riziko nehod podstatně zvyšuje. Tento střet se významným způsobem podílí na zvyšování dopravních nehod v celém světě (jeho bližší rozbor patří již do části etiologické). V důsledku tohoto nebezpečného střetu psychiky řidiče, oslabené alkoholem a reagující méně citlivě, s náročnými podmínkami vnějšího prostředí objektivně vzniká vysoká reálná možnost nehody; proto také bývá důvodem trestního postihu již pouhého ohrožení dopravy opilým. Takový řidič se však naopak domnívá, že lehce řídí a jede. Je zde tedy hluboký rozpor mezi objektivní situací a jejím subjektivním hodnocením a chováním. Proto se při jízdě vyžaduje bezpodmí-

⁵⁾ Vzhledem ke známým nedostatkům při zjišťování ovlivnění alkoholem při dopravních nehodách, zejména méně závažných, je podíl alkoholu i u nás fakticky vyšší. K zjištění alkoholu v krvi dochází totiž typicky až tehdy, je-li důvodné podezření z vyššího stupně podnapilosti. Tak tomu mnohdy nebývá, pil-li pachatel v delším časovém odstupu nebo pil-li menší množství. Také intenzita trestního stíhání, hlavně u tzv. malých dopravních nehod (viz graf 5), se mění.

⁶⁾ J. Skála, *Alkohol a doprava*, Krim. sborník č. 10, 11, 1960, str. 551, a J. Skála, *Alkoholismus*, SZN, 1956, str. 116.

nečně střízlivý stav, jak to příkazují i příslušné zákonné normy (to však již patří do části preventivní).

Ad E. Nastíněnou kriminografii trestných činů pod vlivem alkoholu stručně dokreslíme problematikou tzv. *drobné kriminality* (přestupků, provinění, přečinů), v uvedených dvou desetiletích. Její význam je nejen v početnosti, ale i v tom, že tvoří jakési „podhoubí“, z něhož vyrůstá často i závažná kriminalita; ve vývoji u nás byl však patrný i „přesun“ závažnější kriminality do sféry kriminality drobné, jak o tom svědčí i zákonodárné změny ve sledovaných obdobích.

I. Celkový postih přestupků (potrestaných ved. odboru či trestní komisí NV, od roku 1954 i MNV, s výjimkou blokového řízení) zaznamenává v průběhu let padesátých zprvu prudce sestupnou, pak kolísavou tendenci a později opět malý vzestup (z 307 917 případů v roce 1951 na 163 960 v roce 1959; neuvádí se rok 1960 příliš dotčený známými vlivy, jež vedly k poklesu intenzity postihu) — viz tabulka č. 7.

Tabulka 7

Rok	1951	1953	1955	1957	1959
a) Celkem*) potrestaných přestupků	303 866	226 166	77 741**)	116 070	163 960
b) z toho ochrana obč. soužití § 127 t. zák. spr. z roku 1950	7 833	14 225	13 367	20 034	31 267
c) z toho potírání alkoholismu § 85	11 693	9 859	6 738	14 391	18 106

*) Nejsou zahrnuty přestupky stíhané v blokovém řízení; zejména na úseku občanského soužití a dopravy byl vysoký počet postižených v souvislosti s alkoholismem.

**) Vysvětluje se přímým a nepřímým vlivem zák. 102/1953 Sb. (přesunem postihu závažných přestupků na okresní soudy) a poklesem intenzity stíhání některých dříve velmi stíhaných přestupků.

I zde je patrné, jak zvýšený konzum alkoholu (srov. graf č. 2) výrazně ovlivňuje přestupkovou kriminalitu. Např. pro přestupky pod vlivem alkoholu tehdy typická ust. § 85 a 127 trest. zák. spr. z roku 1950 se zprvu podílela asi $\frac{1}{10}$ na celkově potrestaných přestupcích, ve druhé polovině let padesátých však jejich podíl činil i více než $\frac{1}{4}$ a jejich počet se v této době zdvojnásobil až ztrojnásobil. Přímý a nepřímý vliv alkoholu se u přestupků vcelku střízlivě odhadoval do výše 20 % (na podkladě rozborů tzv. situačních zpráv NV).

II. Pro léta šedesátá podává se tento obraz vlivu alkoholu na *drobnou kriminalitu* (přestupky, provinění), který je ve shodě se zvýšeným růstem konzumu alkoholu (viz tab. 8 na str. 279).

U nejpočetnější skupiny drobných deliktů proti socialistickému soužití, které činily v průběhu uvedených let $\frac{1}{3}$ až $\frac{1}{2}$ veškeré agendy MLS i agendy NV, dosahoval patrně přímý a nepřímý vliv alkoholu až $\frac{1}{4}$ případů a podobně tomu bylo i u zvyšujícího se počtu útoků proti zájmům rodiny a pracovní kázni. Tomu nasvědčuje skutečnost, že málo účinný zákonný

postih těchto deliktů byl doplněn zákonem č. 58/1965 Sb., kterým se upravuje postih provinění a přestupků u osob opětovně se dopouštějících výtržností, násilností a příživnictví. Jak ukazují předchozí analýzy, je právě pro tyto případy typický značný vliv alkoholu, což potvrzují tato data⁷⁾ (viz tab. 9 na str. 280).

Konečně za čtyři měsíce účinnosti zákonného opatření č. 99/1969 Sb. k ochraně veřejného pořádku bylo do konce roku 1969 odsouzeno 100 činů (16 činů mladistvých), z toho 45 (3 mladiství) pod vlivem alkoholu.

Značný a stoupající vliv alkoholu u tzv. drobné kriminality zejména v letech šedesátých je nepochybný.

Přitom je pozoruhodné že ač nebezpečné projevy alkoholismu — ve shodě s povážlivým růstem konzumu alkoholu ve druhé polovině let šedesátých — rostly, klesal např. postih podle ustanovení o potírání alkoholismu.

Tabulka 8

Rok	1962	1963	1964	1965	1966	1967*)
a) Celkem projednaných přestupků**)	119 397	128 945	115 957	116 869	107 256	103 727
b) Z toho proti social. soužití — § 19 přest. z.	62 195	65 580	66 305	67 062	63 745	63 244
c) z toho na úseku boje proti alkohol. — § 13	10 394	7 259	7 433	7 525	7 322	6 527
d) Celkem projedn. provinění podle přest. zák.	42 235	35 671	42 524	50 381	48 605	47 297
e) Z toho proti social. soužití — § 38 a), b), c)	17 092	14 269	18 025	22 638	21 727	20 901
f) Z toho proti rodinným vztahům — § 39 a), b)	179	496	678	877	974	886
g) Z toho proti pracovní kázní — § 40 a)—c)	2 096	1 986	3 115	4 248	3 247	2 609
h) Celkem***) uloženo opatření MLS podle zák. o prov.	22 486	26 698	35 488	43 770	42 558	40 180
ch) Z toho proti social. soužití — § 19 a)—c)	9 580	9 557	13 003	17 504	17 723	14 867
i) Z toho proti rodinným vztahům — § 20 a), b)	434	374	566	661	746	791
j) Z toho proti pracovní kázní — § 21a)—c)	2 432	4 782	8 039	8 712	6 151	4 122

*) Není zahrnut rok 1968, kde na pokles postihu působily zkreslujícím způsobem výše uvedené vlivy.

**) Zahrnuty všechny případy projednaných přestupků, tj. i případy zastavené, postoupené, bez uložení opatření aj. podle přest. zák.

***) Tj. v místě bydliště i na pracovišti.

⁷⁾ JSR 1967, str. 180, 181, a statistika min. spravedlnosti z roku 1967 (V-11-04). Pro zmíněné zkreslující vlivy se neuvádí rok 1968.

Tabulka 9

Rok	1966		1967	
	dospěli	mladiství	dospěli	mladiství
a) Celkem odsouzeno osob	1 917	132	1 890	97
b) Celkem odsouzeno činů	2 426	185	2 527	173
c) Z toho osob pod vlivem alkoholu	736	25	910	20
d) Z toho činů pod vlivem alkoholu	945	47	1 219	45
e) v % podíl osob pod vlivem alkoholu	38	19	43	20
dtto — činů	40	40	48	40
f) Z celkem odsouzených osob podle § 19a) zák. o prov. a § 38 přest. zák	851	53		
g) Z celkem odsouzených činů podle § 19a) zák. o prov. a § 38 přes. zák.	1 096	79		
h) Z toho vliv alkoh. u osob	563	25		
Z toho vliv alkoh. u činů	746	47		
ch) v % podíl alkoh. u osob	66	47		
v % podíl alkoh. u činů	70	60		

III. ZÁVĚRY

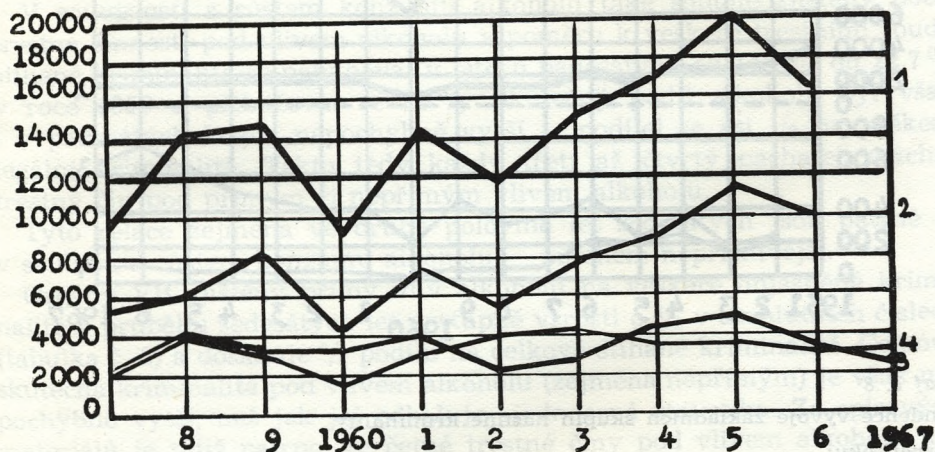
Srovnání grafů, tabulek a závěrů ad A—E tak potvrzuje vcelku jednoznačně pravdivost známé teze, že stoupne-li, i mírněji, celkový konzum alkoholu, daleko více stoupají jeho společensky nebezpečné důsledky projevující se zejména též v kriminalitě a tzv. drobné kriminalitě zvláště.

Podíl alkoholu na kriminalitě se pohyboval v průběhu sledovaného dvacetiletí kolem $\frac{1}{4}$ případů, pokud jde o jeho přímý vliv na tzv. legální kriminalitu (odsouzených trestných činů trestními soudy). Nepřímý vliv zvyšuje jeho podíl nejméně na $\frac{1}{3}$ případů, jak plyne nejen z rozboru spisů v letech padesátých, ale i z důkladnějšího sledování vlivu alkoholu pomocí nové sjednocené statistiky GP a MS. V šedesátých letech tento vliv alkoholu patrně ještě podstatněji vzrostl, jak tomu nasvědčují uvedené tabulky a grafy (srovnání s padesátými léty je tu ovšem jen přibližné). Podstatný je i růst méně závažných útoků — tzv. drobné kriminality v šedesátých letech ve srovnání s trendy let padesátých.

Vliv alkoholu na kriminalitu je nejvýrazněji patrný na úseku klidného občanského soužití, veřejného klidu a pořádku a na úseku dopravy, kde ovlivňuje velmi podstatně jak závažnou kriminalitu, tak i kriminalitu drobnou. Největší je tento vliv u násilné kriminality, dále u různých forem útoků na veřejné činitele, u výtržnických a agresivních činů. Projevuje se nejen u trestných činů, nýbrž i provinění, přečinů a přestupků,

kde jeho podíl je nižší. Týká se tu zejména drobných násilností, urážek, svévolného poškozování majetku atp. Menší, ale významný a stoupající je jeho vliv na sexuální kriminalitu, zejména i mládeže. Nepřímo ovlivňuje i majetkové delikty, kde působí patrně silněji, než jak plyne ze statistiky. Závažný a stoupající je jeho vliv zejména na některé druhy kriminality mládeže a na recidivu, kde s počtem odsouzení mírně stoupá počet odsouzených mužů, daleko nápadněji však žen (zde jde však o malá statistická čísla).

V koncentrované podobě vystupuje analyzovaný vztah alkoholu ke kriminalitě (vedle vlivu na dopravní nehody) zejména u těch trestných činů, které se výrazně podílejí na celkové kriminalitě a u nichž je vysoký zjištěný podíl alkoholu, jako je tomu u opilství (100% vliv alkoholu), výtržnictví (více než 75 %) a úmyslných útoků proti životu a zdraví (více než 50 %) — viz graf č. 7 a č. 8 (na další straně).

Graf č. 7

Tendence vývoje odsouzených trestných činů opilství, výtržnictví a příživnictví

Vysvětlivky:

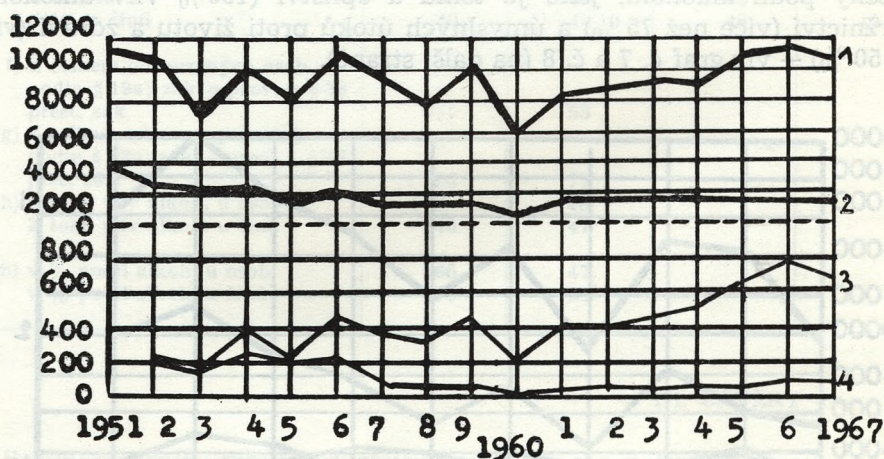
- 1 ————— celkem odsouzeno (2 až 4)
- 2 - - - - - odsouzeno trestných činů opilství podle § 201 tr. zák. (§ 187 tr. zák. z roku 1950)
- 3 - . - . - . - odsouzeno trestných činů výtržnictví podle § 202 tr. zák. (a § 188 tr. zák. z roku 1950)
- 4 ————— odsouzeno trestných činů pro příživnictví podle § 203 tr. zák. (a § 188 tr. zák. z roku 1956)

V prvním grafu uvedené tři delikty v době jejich největšího postihu v roce 1965 činily 20 335 případů odsouzených, tj. měly velmi podstatný podíl ($\frac{1}{5}$) na celkové kriminalitě odsouzených.

Stejně podstatný je podíl u prakticky nejvýznamnější skupiny úmyslných (násilných) deliktů, kde byla v padesátých letech patrná určitá kolí-

savá tendence, respektive stagnace, v šedesátých letech však nastává velmi prudký vzestup, a to zejména i u mládeže. Je to tím nápadnější, srovnáme-li zde vývoj s kulpózní kriminalitou proti životu a zdraví, která je vcelku vyrovnaná, respektive zaznamenává i v šedesátých letech pokles.

Přičteme-li k tomu ještě vliv alkoholu u dalších analyzovaných skupin násilné a jiné kriminality na úseku občanského soužití, menší, ale významné ovlivnění sexuální kriminality, majetkové kriminality a v tomto rámci i recidivy a dále samozřejmě i kulpózní dopravní nehodovost, pak lze oprávněně učinit závěr, že na vzestupu celkové kriminality, zejména ve druhé polovině let šedesátých, se zcela rozhodujícím způsobem podílí alkohol.

Graf č. 8

Tendence vývoje základních skupin násilné kriminality

Vysvětlivky:

- 1 ————— odsouzeno všech trestných činů podle §§ 221, 222, 225 tr. zák. (§§ 219, 220, 223 tr. zák. z roku 1950)
- 2 - - - - - z toho mladistvých
- 3 odsouzeno trestných činů podle §§ 223 a 224 tr. zák. (§ 221, 22 tr. zák. z roku 1950 — mimo dopravní nehody)
- 4 — · — z toho mladistvých

Statistická data ukazují, jak nepříznivě ovlivňuje každý konzum alkoholu vývoj kriminality vůbec a některých jejích druhů zvláště i jak závažným způsobem brzdí jejich pokles. Např. již graf č. 2 z méně alkoholem zatížených let padesátých ukazuje přímo opačný vývoj celkové kriminality, v níž je nadto již vliv alkoholu započten, ve srovnání s kriminalitou, kde byl vliv alkoholu zjištěn orgány činnými v trestním řízení; ve zvýšené míře to nepochybně platí pro léta šedesátá, což je zřejmé z dalších tabulek, a nepochybným důkazem toho jsou poslední dva grafy.

Přitom samotný pokles spotřeby koncentrátů patrně nevede k poklesu

kriminality pod vlivem alkoholu (graf č. 3), která spíše sleduje křivku celkového konzumu na hlavu (graf č. 2). Jestliže se však konzum koncentrátů zvyšuje, jak tomu je zejména ve druhé polovině let šedesátých, pak patrně důsledky toho zejména pro oblast občanského soužití a veřejného klidu a pořádku, respektive i pro oblast rodinných a pracovních vztahů jsou ještě závažnější, jak naznačuje analýza nejen odsouzených trestných činů, ale i tzv. drobné kriminality (přestupků, provinění, respektive přečinů). Uplatňuje se zde vliv rychle získaného vysokého stupně opojení, což je již otázka etiologická.

Také srovnání grafu č. 2 s grafy č. 5 a č. 6 naznačuje, že na dopravní nehody nemá patrně větší vliv ani jisté snížení konzumu koncentrátů a patrně ani jeho zvýšení (viz též příslušné tabulky); vlivem alkoholu se tu spíše rozumí stoupající křivka spotřeby piva, respektive vína (viz zejména data SSR), protože koncentráty ve větší míře řidiči motorových vozidel před jízdou obvykle nepijí.

V souvislosti s růstem konzumu alkoholu také soudně zjištěný podíl trestné činnosti pod vlivem alkoholu v poměru k veškeré trestními soudy stíhané kriminalitě se pohyboval v letech padesátých od 14,1 % do 22,7 % v roce 1957 a přibližoval se 25 %. Skutečný podíl alkoholu byl však i v padesátých letech nepochybně vyšší — podílel se asi $\frac{1}{3}$ na veškeré legální kriminalitě. Takto tedy každý třetí až čtvrtý pachatel spáchal trestný čin pod přímým či nepřímým vlivem alkoholu.

Tyto relace zejména ve druhé polovině let šedesátých jsou patrně — v souladu s růstem konzumu alkoholu — mnohem nepříznivější.

Orgány VB zjištěný přímý vliv alkoholu na veškeré objasněné kriminalitě v průběhu šedesátých let postupně vzrostl o $\frac{1}{5}$ v absolutních číslech (tabulka č. 2) a dosahuje $\frac{1}{4}$ podílu na celkové stíhané kriminalitě. Celková skutečná kriminalita pod vlivem alkoholu (zejména nepřímým) je však nepochybně vyšší, než jak jej odhaluje sjednocená statistika. Ze spisových materiálů je totiž patrné, že četné trestné činy pod vlivem alkoholu nebývají takto pro účely statistické vykazovány nebo jsou vykazovány neúplně (to platí dokonce i pro vytříděné ukazatele vlivu alkoholu — viz poznámka k tab. 3a na str. 269—270). Autorem provedený rozbor soudních spisů v letech 1961—1963 ukázal, že vzdálenější vliv alkoholu bývá jen někdy zachycen ve zprávě o pověsti, ač je dosti značný i u těchto deliktů, kde vliv alkoholu není typický (jako je různá majetková trestná činnost, motivovaná místy dokonce přímo snahou získat prostředky k pití); vliv alkoholu se popřípadě vůbec nezjišťoval, jak patrné z analýz postupu vyšetřovacích a vyhledávacích orgánů, například u méně závažných dopravních nehod.

Kriminografická analýza konečně naznačuje, že růst alkoholismu je výrazně spojen s růstem recidivy vůbec a zvláště s růstem analyzovaných typických skupin kriminality (ovšem s výjimkou kriminality kulpózní). Spojení vlivu obou faktorů je zajisté jedním z nejzávažnějších klíčových problémů boje s kriminalitou. Známost skutečnost, že s růstem počtu odsouzení se projevuje vzrůst vlivu alkoholu na kriminalitu, doplňuje méně

známé zjištění, že tento vztah patrně daleko výrazněji u nás platí pro ženy — recidivistky.

Samostatná analýza legální kriminality mladistvých přes zákonná omezení požívání alkoholu mladistvými i jiná specifika (včetně malých četností analyzovaných údajů) ukazuje značně vysoký vliv alkoholu na trend vývoje kriminality mladistvých, neboť například již podíl na základní skupině násilné kriminality mladistvých se nebezpečně přibližuje 50 %.

Konečně také celkový vývoj tzv. drobné kriminality přestupků, provinění, resp. přečinů je do značné míry ovlivněn alkoholismem, který se tu odhaduje na 10–20 %; je však patrně vyšší, jak nepřímo naznačují kuse sledované údaje, jež mohly být shromážděny. Vliv alkoholu je ale nepochybně vysoký u těchto skupin analyzované drobné kriminality, které korespondují kriminalitě závažnější; právě jejich vliv na trend vývoje celkové drobné kriminality se stává stále více určujícím.

Z analýzy dat rovněž vyplývá, že přes všechna často i značně represivně zaměřená opatření a přes intenzivní činnost justičních orgánů nebyl vývoj kriminality — výrazně negativně ovlivněný alkoholem — příznivý, a to na rozdíl od vývoje celkové kriminality (zejména odečteme-li tu vliv alkoholu), která ve druhé polovině padesátých let klesala a naproti tomu zejména od druhé poloviny let šedesátých značně stoupala. V současné době je zejména závažný preventivní boj proti kriminalitě pod vlivem alkoholu na úseku klidného občanského soužití (viz grafy č. 2, 5, 6) a dále boj na úseku dopravy (viz grafy č. 3 a 4).

Z uvedeného rozboru možno konečně vcelku jasně dovodit, že podíl alkoholu na kriminalitě vůbec a na jejích jednotlivých skupinách zvláště vzrůstá rychleji než růst celkové kriminality přesto, že je v ní podíl alkoholu již započten; s tím souvisí i to, že pravděpodobnost spáchání trestného činu pijákem, zejména alkoholikem, v poměru k celkovému počtu pijáků je *mnohonásobně* vyšší než pravděpodobnost, že trestný čin (či jiný delikt) spáchá střízlivý pachatel v poměru k počtu všech trestně odpovědných osob.

Statistická analýza mohla ukázat jen na některé strukturálně dynamické obrysy vztahů mezi alkoholem a kriminalitou. Alkohol sám o sobě ovšem nevede ke kriminálnímu jednání nutně. Problém se prohlubuje, tážeme-li se, co je příčinou nebezpečného opíjení a z něho plynoucí delikvence. V souladu s naším — jinde uveřejněným⁸⁾ — pojetím „příčin“ kriminality jako střetu struktur subjektů — objektů mají tu pochopitelně význam již střety pouhého konzumu alkoholu za určitých okolností kriminogenních i antikriminogenních, tj. i preventivních, ve vztahu k určité struktuře osobnosti (agresivní, vznětlivé, bez zábran atp.). To však je již předmětem výkladu části etiologické a preventivní.

Z uvedeného plyne požadavek širšího zaměření preventivní pozornosti na všechny nebezpečné projevy alkoholismu (což je také základním poža-

⁸⁾ Čs. *kriminologie*, Aktuální problémy (v tisku, Orbis).

davkem kriminální prevence), neboť tu je klíč k účinnému boji s veškerou kriminalitou.

Autor v kandidátské práci (str. 26) na počátku let šedesátých na základě materiálu shromážděného v dokumentaci dospěl k závěru, že je možno v nedaleké budoucnosti očekávat vzestup vlny nebezpečných projevů alkoholismu, včetně kriminality. Zdůraznil, že o to větší význam má analýza současného stavu boje s těmito jevy a kritické zamyšlení nad tím, zda příprava společenských i odborných složek dostačí k tomu, aby této vlně čelila.

ČÁST TŘETÍ

PŘEHLED FOREM KRIMINALITY POD VLIVEM ALKOHOLU PODLE TRESTNÍHO ZÁKONA A ZÁKONŮ SOUVISLÝCH

I. PŘÍMÝ A NEPŘÍMÝ VLIV ALKOHOLU

Na popis faktických forem kriminality navazuje její právní odraz. Ke kriminografii patří tedy i systematický, kriminologicky zdůvodněný a prevenci orientující přehled základních právních ustanovení v boji proti kriminalitě pod vlivem alkoholu. Pro tyto účely postačí dělit vztah mezi alkoholismem a trestnou činností na dvě hlavní skupiny:¹⁾

1. *bezprostřední, přímý vztah*, který se zřetelně projeví ve spáchání určité společensky nebezpečné činnosti a který má základní význam pro trestní i jiný postih. Typické jsou tu případy, kdy *pachatel přímo pod akutním vlivem alkoholu jedná*, například uráží, poraní, znásilní. Stav nebezpečného alkoholového opojení je tu bezprostřední příčinou, spolupříčinou či podmínkou spáchání trestných činů, přečinů, přestupků (provinění), bez něho by jev — spáchání deliktu — nenastal;

2. *vztah nepřímý, více či méně vzdálený*: alkohol zde jen vytváří ve vztahu ke konkrétně spáchanému činu vzdálenější nepříznivé podmínky nebo je jen vnějším podnětem ke spáchání deliktů, působí mnohdy i skrytě, například tak, že oslabuje fyzické a morální vlastnosti, a tím spoluvytváří profil pachatele — parazita, povaleče se sklony k amorálnostem; v důsledku toho může pak snadno dojít ke kriminalitě, jejíž bezprostřední příčinou není však konkrétní, vlastní nebezpečná opilost. Typické je tu dlouhodobé, vzdálenější, nepřímé působení alkoholu ve vztahu ke konkrétně spáchanému činu, zejména nepříznivý vliv častějšího požívání alkoholu, který obvykle vede k hrubosti, nekulturnosti, touze po laciných požitcích spojených s pitím, jež jsou pak nejlepší živnou půdou pro vznik kriminality; a to vše působí nejenom na osobu, která alkohol požívá, ale popřípadě i na osoby žijící v okruhu či pod určitým vlivem takového pijáka (vede např.

¹⁾ Otázka vztahu alkoholismu k jeho společensky škodlivým důsledkům je ovšem mnohem složitější. (Viz druhou část práce.)

k nedostatkům ve výchově dětí u otce — pijáka, k opíjení mladistvých v pijácké partě apod.).

Takový, ovšem jen vzdálený vliv alkoholu ve vztahu ke konkrétně spáchanému činu, který při trestním či správním řízení dokonce ani nemusí vyjít najevo, je však z hlediska preventivního boje proti kriminalitě závažný. Je proto vážným nedostatkem praxe, není-li tato skutečnost ze spisových materiálů, zprávy o pověsti atp. vůbec patrna.

Tak je tomu často např. u rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví i u jiných majetkových trestných činů, pokud se jimi usiluje o získání prostředků k hýření a pití — na rozdíl od případů, kdy opilý pachatel např. krade. Rozkrádání i jiné majetkové delikty, příživnictví, spekulace, časté pracovní absence i zanedbávání povinné výživy mohou též pramenit z podstatně oslabené odolnosti pijáka pro boj se životními podmínkami či z jeho demoralizovanosti; vzdálenější souvislost pak může záležet v tom, že špatné hospodářské poměry rodiny, kdy plat se zčásti propije, přivádějí syna ke zpronevěře, dceru k prostituci, ženu ke krádeži apod. A ještě vzdálenější souvislost spočívá v oslabené fyzické i morální odolnosti dětí pijáků buď již dědičně poznamenaných, či vystavených vlivu pijáckého prostředí, jeho surovostem, hrubostem, hádkám aj., které vedou v budoucnu k trestné činnosti.

Obě zmíněné skupiny vlivu alkoholu na kriminalitu se ovšem často prolínají a v časovém sledu mnohdy splývají (například alkoholik jedná pod přímým vlivem alkoholu). Jejich odlišování má však důležitý význam v boji s touto kriminalitou, pokud jde o volbu prostředků nejen trestního zákona, nýbrž i prostředků společenského působení vůbec. Splývali v jedné osobě nepřímý i přímý vliv alkoholu, pak podle povahy společensky nebezpečného projevu takové opilosti bude mnohdy namíste správně zvolená kombinace dostatečně trvale a hluboce působících preventivně výchovných, respektive léčebných prostředků s popřípadě ostřejšími prostředky represivní povahy.

II. ROZDĚLENÍ HLAVNÍCH FOREM TĚTO KRIMINALITY

Okruh kriminality páchané zejména pod přímým vlivem alkoholu je omezen na *typické skupiny deliktů*. Z hlediska trestního zákona, zákona o přečinech a přestupkového zákona možno lišit:

a) *výslovně v zákoně uvedený zvláštní trestní postih či jiný postih některých nebezpečných projevů alkoholismu*. Je to zejména zprísnění postihu trestných činů spáchaných v úplné opilosti (§ 12, odst. 2 tr. zák., který nahradil dosavadní ustanovení § 186 starého tr. zák.); dále jsou to *samostatné skutkové podstaty trestných činů opilství*, zejména ohrožení dopravy podle § 201, podávání alkoholických nápojů mládeži podle § 218 tr. zák. a obdobné přečiny podle § 9, odst. 1, písm. b) postihující zejména alkoholem ovlivněné řidiče v dopravě a případně zahrnuté v odst. 2 zák. o přeč. postihující méně závažné případy, kde jde o umožnění požívání

alkoholických nápojů nezletilými, dále obdobné přestupky podle § 13 na úseku dopravy, respektive i § 19 na úseku občanského soužití podle přest. zák.;

b) *nedovolená výroba (tzv. černé pálení) lihu* — § 195, a) tr. zák.;

c) *ostatní charakteristická trestná i jiná společensky škodlivá činnost, typicky páchaná pod vlivem alkoholu.*

Postih nebezpečných projevů opilosti se zde uskutečňuje podle příslušných ustanovení tr. zák., zák. o přeč. a zák. přest., které opilý svým jednáním naplnil.

Opilý pachatel tu bude v podstatě postižen podle stejných zásad a stejných ustanovení jako pachatel střízlivý; přitom skutečnost, že pil nebo že byl opilý, mu zpravidla nebude polehčovat, ale bude se typicky promítat do vyššího stupně viny, popř. bude zvyšovat míru nebezpečnosti pro společnost jako přítěžující nebo dokonce zvláště přítěžující okolnost.

Jde zde především o delikty:

aa) *proti osobnosti*, zejména *násilné povahy*; tak např. ublížení na zdraví, těžká újma na zdraví, usmrcení (§ 221 a 222), rvačky (§ 225) i vražda (§ 219), ale i porušování domovní svobody (§ 238), týrání svěřené osoby (§ 215) a jim odpovídající přečiny (§ 9, resp. § 8, písm. b) zák. o přeč.) a přestupky (§ 19 přest. zák.);

bb) *proti osobnosti — povahy sexuální*, popř. též spojené s násilím; tak zejména znásilnění (§ 241), pohlavní zneužívání (§ 242 a § 243), pohlavní styk s osobou téhož pohlaví (§ 244), kuplířství (§ 204) a jim odpovídající přečiny proti mravnosti a mravnímu ohrožení mládeže (§ 9, odst. 1, písm. a) a § 9 odst. 2), popř. přestupky podle § 19, resp. § 13, písm. d) přest. zák.;

cc) *hrubě narušující občanské soužití, veřejný klid a pořádek*, popř. *násilné povahy*; tak zejména útoky na veřejné činitele (§ 155), výtržnictví (§ 202), příživnictví (§ 203), násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci (§ 196, odst. 2, § 197, písm. a) a jim odpovídající přečiny (podle § 7, § 9, písm. a), c) a přestupky podle § 19, § 13, písm. d), § 17, písm. e) přest. zák.;

dd) *tzv. verbální delikty* páchané především slovními projevy, tu třeba rozlišovat dvě rozdílné skupiny případů:

1. *rušící veřejný klid a pořádek a klidné soužití občanů*; jsou to zejména vyhrožování, urážky nebo pomluvy veřejného činitele (§ 153–156), vyhrožování skupinám obyvatel nebo jednotlivci (§ 196, odst. 1, § 197, písm. b), hanobení národa, rasy a přesvědčení (§ 198) i šíření poplašné zprávy (§ 199), popř. také podněcování, schvalování trestného činu (§ 164), spolu s příslušnými přečiny i podle § 9, písm. a) a přestupky podle § 19, resp. § 13, písm. d), § 17, písm. e);

2. *verbální delikty proti republice jako pobuřování (§ 100), snižování vážnosti presidenta republiky, hanobení republiky a jejího představitele, hanobení státu světové socialistické soustavy a jeho představitele (§ 102 až 104);*

ee) *útoky proti majetku, zejména úmyslné poškozování cizích věcí*

(v socialistickém majetku i osobním majetku — § 136 a § 257), obecné ohrožení (§ 179), rozkrádání, poškozování, jakož i jiné formy úmyslných útoků na majetek v socialistickém vlastnictví (§ 132–135), krádeže (§ 247), resp. i jiné formy úmyslných útoků na majetek jednotlivce (zejména § 248–250) spolu s příslušnými přečiny podle § 3 a 4 a přestupky podle § 19;

ff) samostatný a prakticky prvořadý význam má *neopatrnost pod vlivem alkoholu*, která vede k páchání deliktů z nedbalosti, zejména v dopravě (tzv. dopravní nehody), v průmyslu, zemědělství apod. (tzv. pracovní úrazy). Jde hlavně o ustanovení § 223 a § 224, ale i § 137, § 180 a u tzv. dopravních nehod někdy v souvislosti s ustanovením § 208. Typické jsou tu rozmanitější formy kulpózního ublížení na zdraví, těžké újmy na zdraví, usmrcení, jakož i závažnější případy poškození majetku. Jim odpovídají příslušné přečiny podle § 9, odst. 1, písm. a), b) a § 8, písm. b), jakož i přestupky podle § 19, § 10, písm. a) přest. zák.;

gg) samostatnou povahu mají konečně trestné činy *proti brannosti* (např. § 266, § 270) a trestné činy *vojenské*, spáchané pod vlivem alkoholu, vzhledem k zvláštnostem vojenské služby, i když by je bylo možno jinak zařadit do některé předchozí skupiny (tak zejména § 208, § 281, §§ 276–279, §§ 285–286). S výjimkou § 279 a kvalifikovaných případů uvedených vojenských trestných činů je možno je vyřadit též kázeňsky za podmínek § 294 tr. zák.

Alkoholismus, ač je více či méně typický pro uvedené druhy kriminality, přirozeně nevede zákonitě k určité kategorii trestných činů ani nepředurčuje k páchání zcela určitého deliktu. U útoku opilce násilné povahy bude například typicky nahodilá okolnost, zda dojde či nedojde k ublížení na zdraví, těžké újmě na zdraví či dokonce k smrti. Zvláště jsou zde typické nahodilé, příležitostné delikty, které jsou sice v souvislosti s alkoholickým opojením, s nebezpečnou povahou opilosti, avšak vyvolané či podnícené dále nejrůznějšími dalšími podmínkami a podněty objektivní (vnější) i subjektivní (vnitřní) povahy.

a) Delikty ve skupinách aa)–ee) s určitou výjimkou skupiny bb), kde může jít v opilosti také o nenormální projev sexuálního pudu, tvoří náplň typických projevů alkoholizovaných osob s agresivními a výtržnickými sklony, rušících klidné soužití občanů a veřejný klid a pořádek.

III. VÝZNAM VYZNAČENÉHO DĚLENÍ PRO PREVENCI

Uvedené skupiny deliktů páchaných typicky pod vlivem alkoholu určují v podstatě rozsah a míru současného trestního a jiného postihu společensky nebezpečných případů alkoholismu. Jejich seřazení vychází z charakteristických projevů opilých osob, závažnosti útoků na chráněné společenské zájmy i z preventivně výchovných možností působení na ně.²⁾

²⁾ V jednotlivých skupinách jsou podtrženy prakticky nejvýznamnější a častěji se vyskytující delikty; jim odpovídají i uvedené příslušné přečiny a přestupky.

Přečiny podle § 9, písm. a) a přestupky podle § 19 a § 13, písm. e) významně doplňují postih na tomto hlavním úseku. Jejich smyslem je preventivní rozšíření ochrany již na pouhé ohrožení uvedených společenských vztahů ve formě drobných výtržnických a jiných nepřístojných jednání ze strany opilých proto, že bezprostředně hrozí, že by mohly přerůst — a zhusta také, zejména u osob se sklony k nadměrnému opíjení, přerůstají — v trestnou činnost uvedenou ve skupinách aa)—ee).³⁾

Základní význam má zde osoba alkoholizovaného pachatele, výtržníka, rváče apod. Porucha společenských vztahů bezprostředně hrozí právě z povahy osoby se sklony k nebezpečnému opíjení. Proto podrobný rozbor profilu osobnosti pachatele je zde obzvláště důležitý pro volbu způsobu projednání věci i pro volbu opatření vůči němu, zejména i pro uložení například ochranného léčení spolu s trestem.

b) Naproti tomu kriminologicky samostatnou i právně odlišnou povahu má nedbalost zpravidla nahodilá ve vztahu k následkům trestné činnosti pod vlivem alkoholu, která měla společensky závažnější důsledky. Pro prakticky významnou skupinu ff) jsou tu charakteristické především dopravní nehody a pracovní úrazy zaviněné z nedbalosti, k nimž vede obvykle příležitostné, nahodilé napití či opití. I zde, zejména vzhledem k významu ochrany bezpečnosti dopravy, rozšiřuje se postih i na některé případy nebezpečnějšího ohrožení takových společenských vztahů vymezením zvláštní skutkové podstaty opilství (§ 201) a souvislých přečinů podle § 9, písm. b) a přestupků podle § 10, písm. a), e).

Úsek občanského soužití a veřejného pořádku ohrožovaný zejména opilci s agresivními a výtržnickými sklony a úsek dopravy ohrožovaný nesvědomitými, obvykle náhodně se opivšími účastníky tvoří kriminologicky hlavní úseky boje s kriminalitou pod vlivem alkoholu.⁴⁾

Rozlišování těchto úseků má podle našeho mínění praktický význam pro zaměření prevence. U prvního je totiž typické dlouhodobé individuální zaměření prostředků prevence na subjektivní pól střetu — na změnu psychických vlastností a zvyklostí opíjející se osoby, výtržníka apod. (zejména tu jde o dlouhodobý vliv kolektivu, ochranné léčení a jiné odborné zacházení s pachateli hlavně psychoterapeutické povahy, nevylímáje konečně ani přísnou represi u nejzávažnějších případů. U druhého půjde naopak o typicky krátkodobě realizované zaměření na objektivní pól střetu zaměřené na odstraňování nepříznivých situací a okolností, při nichž dochází k nebezpečnému ohrožení uvedených společenských vztahů, resp. o vytváření příznivých podmínek pro boj s touto kriminalitou. Na rozdíl od první skupiny má zde zaměření na jednotlivce (včetně přísnější represe) z hlediska prevence význam již omezenější.

³⁾ Ustanovení tr. zák. z roku 1950 § 187, odst. 1 bylo zrušeno, neboť tu šlo o zbytečné rozšiřování trestní represe i na vzdálenější, méně nebezpečné případy ohrožení ze strany opilce. Plně proto postačí vedle postihu za příslušné provinění či přestupky postih za výtržnictví, resp. příslušné poruchové delikty.

⁴⁾ Rozbor těchto zmíněných základních ustanovení tr. zák. a souvislých zákonů určených k ochraně těchto úseků je již součástí výkladů II. dílu.

Podrobnější rozbor uvedených skutečností by měl řešit hlavní problém prevence — totiž analyzovat blíže proces vztahu, respektive střetu objektivních a subjektivních příčin a podmínek kriminality pod vlivem alkoholu, aby tak mohly být nalezeny účinnější prostředky prevence. Tyto otázky však již náleží do další části práce.

ZKRATKY

tr. zák.	Trestní zákon č. 140/1961 Sb. zák. (ve znění novel)
tr. ř.	Trestní řád č. 141/1961 Sb. zák. (ve znění novel)
zák. o přeč.	Zákon č. 150/1969 Sb. zák. o přečinech
zák. o prov.	Zákon o místních lidových soudech č. 38/1961 Sb. zák. (zrušen)
přest. zák.	Zákon o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku č. 60/1961 Sb. zák.
protialkoh. zák.	Zákon o boji proti alkoholismu č. 120/1961 Sb. zák.
vyhl. o sil. prov.	Vyhláška č. 80/1968 Sb. zák. o pravidlech silničního provozu

АЛФРЕД КУДЛИК

Влияние алкоголизма на преступность с точки зрения ее предупреждения (История и криминография опасных проявлений алкоголизма)

РЕЗЮМЕ

Статья представляет собой исправленное и дополненное извлечение из первой части кандидатской диссертации автора „Влияние алкоголизма на преступность с точки зрения ее предупреждения“ 1964 г., в которой автор пытается дать определенный синтез некоторых основных криминологических вопросов, прежде всего вопросов статистики и причин преступности и ее предупреждения. Первая часть работы содержит определение, историю и криминографию (описание) опасных проявлений алкоголизма в жизни и отражение этих явлений в законе. (Вторая часть работы, которая будет опубликована в том же журнале и которая касается причин и предупреждения преступности, вызванной алкоголизмом, включает также решение основных вопросов предупреждения преступности уголовно-правовыми мерами.)

Концепция всей работы теоретически и методологически опирается на автором выдвигаемую теорию взаимодействия (столкновения) субъекта—объекта, которое порождает преступность. (См. „Чехословацкое уголовное право“, том I, часть 2) „Преступность и ее предупреждение“, ОРБИС, 1969 г. и „Чехословацкая криминология“ — печатается в издательстве ОРБИС.)

В главе первой дается общая характеристика общественного вреда алкоголизма, включая и его общественно-опасные проявления, в особенности преступность, на основе материалов чехословацкой практики. В работе показаны тенденции развития алкоголизма в капиталистическом обществе и проводится сравнение со значительно отличными, более благоприятными условиями борьбы с алкоголизмом в социалистическом обществе. Без настойчивого активного (сознательного) вмешательства общественных звеньев, в особенности государственных органов и специалистов, однако, это развитие протекает не всегда благоприятно.

Это видно из второй главы, которая представляет ядро этой работы. Автор анализирует отдельно два несколько иначе развивающиеся периоды: пятидесятые и шестидесятые годы сравнивает рост потребления алкоголя [см. таблицу 1 и график 2 — потребление на

человека в литрах: (1) = обозначает потребление всех спиртных напитков, исчисленных в показателе 100 градусного чистого алкоголя; (2) = пива; 3 = спиртных напитков с 40 градусной крепостью; (4) = вина] и с этим связанный рост обнаруженной преступности:

А. В пятидесятых годах: см. график 3 — (1) = обозначает все деяния, квалифицированные как преступления; (2) = долю рассмотренных судом преступлений¹⁾ совершенных под влиянием алкоголя в сравнении со всеми преступлениями, рассмотренными судами; (3) = правдоподобный рост абсолютного числа рассмотренных судом преступлений, совершенных под влиянием алкоголя; (4) = преступления, совершенные в состоянии полного опьянения (§ 186 УК ЧСР 1950 г.); (5) = преступления, квалифицированные в соответствии с абз. 1–2 § 187 УК ЧСР, 1950 г.) (посяательства на общественную безопасность на транспорте и на правила социалистического общежития под влиянием алкоголя); (6) = преступления, квалифицированные в соответствии с §§ 219, 220, 223 УК 1950 г. (умышленное телесное повреждение и причинение тяжкого вреда здоровью и драки).

В шестидесятых годах:

а) преступления, расследованные органами общественной безопасности — см. таблицу 2 — (а) = обозначает общее число расследованных преступлений и абсолютную и относительную долю влияния алкоголя на них; (б) = преступления, связанные с насилием — убийства § 219, разбой § 234, умышленное телесное повреждение и причинение тяжкого вреда здоровью и драки §§ 221, 222, 225, насилие над общественным деятелем, §§ 153 до 156, хулиганство § 202 и абсолютная и относительная доля влияния алкоголя на них; (с) = половые преступления — изнасилование § 241, половое сношение с лицом, не достигшим половой зрелости §§ 242–243, (d) = преступления против собственности и личной собственности граждан), (e) — пьянство § 201, незаконное изготовление самогонки § 194 а);

б) рассмотренные судом преступления, совершенные совершеннолетними — см. таблицу 3 — (обозначение одинаковое, как у расследованных преступлений), а также (f) = незаконное пользование чужими вещами § 249 УК; (g) = все рассмотренные судами дела по нарушению правил безопасности движения и эксплуатации транспорта.

Б. Рассмотренные судом преступления, совершенные несовершеннолетними — см. таблицу 4 — (обозначение одинаковое, как у вышеуказанных преступлений).

В. Что касается рецидивной преступности в работе приводятся некоторые результаты выборочных наблюдений автора с 1959 г. над преступлениями, квалифицированными в соответствии с § 186 УК 1950 г. (преступления, совершенные в состоянии полного опьянения, означающего состояние невменяемости), особенно высокая доля преступлений, совершенных рецидивистами, см. график 4 — (1) = означает однородные и (2) неоднородные; как видно из таблицы 6, влияние алкоголя у рецидивистов более высокое, с ростом числа осуждений относительно возрастает влияние алкоголя (а) = на преступность, причем у женщин в большей мере = (b), чем у мужчин (с).

Г. В транспортных авариях выясняется определенная связь потребления алкоголя, в частности пива, с авариями на транспорте, главным образом аварий с тяжкими последствиями — ср. график 2 с графиком 5 — (1) = обозначает общее количество аварий, установленных органами общественной безопасности статистически; (2) = из этого числа по вине водителей моторизованного транспорта; (3) = из этого числа — под влиянием алкоголя, установленного органами общественной безопасности; (4) = рост количества моторизованного транспорта), а также ср. с графиком 6 — (1) = означает количество мертвых; (2) = тяжелораненных; (3) = легкораненных; (4) = ущерб в кро-нах; (5) = влияние алкоголя на количество мертвых; (6) = влияние алкоголя на количество раненных.

Е. Наконец, картину о влиянии алкоголя на преступность дополняют мелкие преступления и другие правонарушения (таблицы 7–9). Также и здесь проявляется существенное влияние алкоголя и рост его влияния вообще на указанные правонарушения (предполагаемая их доля составляет $\frac{1}{5}$ часть) и в особенности на некоторые типичные группы

¹⁾ Имеются в виду рассмотренные судом преступления с вынесением обвинительного приговора.

правонарушений, как посягательства на правила социалистического общежития, трудовой дисциплины и семейных отношений.

Статистические данные органов общественной безопасности учитывают в большей мере те преступления, которые совершены лицами, находящимися в нетрезвом состоянии. Наоборот, новая объединенная статистика обвиненных и осужденных, начиная с 1966 г. учитывает на основе данных из уголовных дел связь преступлений с алкоголизмом таким образом:

1. преступление было совершено под непосредственным влиянием алкоголя или 2. без такого влияния и без связи с потреблением алкоголя; в п. п. 1,2 делятся на группы лиц, совершивших преступление: а) потребляющих нерегулярно спиртные напитки; б) потребляющих чаще; в) потребляющие более часто, которые в пьяном состоянии проявляют склонность к антиобщественным деяниям; и г) зарегистрированные алкоголики. (Влияние алкоголя, неохваченного вышеуказанной статистикой касается только группы 2, п. п. (а—б). Следовательно, она не охватывает группу 1, в которой несомненно, что и отдаленное влияние алкоголя может иметь большое значение у лиц, обозначенных в п. п. (г—д).

Из анализа п. п. А—Е вытекают несколько выводов имеющих значение для анализа причин преступности и ее предупреждения, в особенности подтверждающих известное положение о том, что даже при небольшом росте потребления спиртных напитков, гораздо в большей мере повышаются его опасные общественные последствия, в том числе преступность вообще и так называемые мелкие преступления в особенности, а также то, что алкоголь является тормозом в деле эффективного предупреждения преступности.

В концентрированном виде проявляется анализированное влияние алкоголя на преступность в графике 7, т. е. в особенности на те преступления, которые представляют значительную часть всех преступлений и у которых установлена высокая доля влияния алкоголя, как например, на пьянство — § 201 = (2), где имеет место 100% влияние алкоголя; на хулиганство — § 202 = (3), где 75 % этих преступлений совершается под влиянием алкоголя; и в меньшей мере на туеядство — § 203 = (4); только эти преступления составляют более чем $\frac{1}{3}$ часть всех преступлений, рассмотренных судом.

В одинаковой мере влияние алкоголя проявляется и у наиболее важной группы умышленных (насильственных) преступлений, динамика которых в 50-е годы характеризовалась колебаниями и застоем, в 60-е годы наблюдается весьма быстрый их рост, в особенности у молодежи. Это более заметно при сравнении этого роста с преступлениями против жизни и здоровью, совершенными по неосторожности, количество которых не возрастает (в основном одинаковое) или даже в 60-х годах наблюдается определенное их понижение. Это видно из графика 8 — (1) = обозначает число рассмотренных судом преступлений согласно §§ 221, 222, 225 УК, т. е. умышленное нанесение телесного повреждения и причинение тяжкого вреда здоровью и драки; (2) = из них было совершено несовершеннолетними; (3) = было рассмотрено судами согласно §§ 223 и 224 УК (нанесение телесного повреждения по неосторожности и причинение тяжкого вреда), (4) = из этого было совершено несовершеннолетними.

В главе третьей на основе материалов из практики и на основе анализа, проведенного в главе второй, преступления, совершенные под влиянием алкоголя классифицируются (в особенности, когда речь идет об его прямом или косвенном влиянии) с точки зрения соответствующих уголовноправовых норм и других чехословацких законов, касающихся этой проблематики. На этом основании в работе приводятся некоторые более общие выводы, касающиеся прежде всего главных компонентов преступности в рассматриваемой области, т. е. в области соблюдения правил социалистического общежития и правил безопасности транспортного движения и их предупреждение.